

קונטרס

קטניות בכסף

פרטי דינים במנהגי איסור הקטניות
דשימת המזנים האסורים משום קטניות

בעזהש"ת

קונטרס

קטניות בפסח

פרטו דינים במנהג איסור הקטניות
רשימת המינים האסורים משום קטניות

נערך ונלקט על ידי בעזרת השי"ת

רפאל אליעזר פריזנר

ניסן שנת השמיטה תשפ"ב

פעיה"ק ירושלים ת"ו

כל הזכויות שמורות להמו"ל

הוצאות קונטרס זו הינו מהדורא
ראשונה "פנימו"

ונא לא לסמוך ע"ז למעשה
אבקש ממך שיש לו הערות, הארות,
הוספות. נא להעביר אלי.
למייל ep@bdzjr.org

עיצוב שערים עימוד והפקת דפוס:
ש"ס עימוד והו"ל 0533177225

ועד הכשרות שע"י בד"צ העדה החרדית פניה"ק ירושלים ת"ז
B.D.Z. KASHRUTH DEPARTMENT ORTHODOX COUNCIL of JERUSALEM

כס"ד, ה' אדר ב' שנת השמיטה תשפ"ב.

הן הראנו ידידנו היקר והנכבד הרב החסיד מו"ה רפאל אליעזר פריזנד שליט"א, מבכירי המפקחים על נושא הקטניות מטעם ועד הכשרות בד"צ העדה החרדית, הקונטרס "קטניות בפסח" אשר אסף כעמיר גורנה דינים ומנהגים הנוגעים לחג הפסח, ונלווה אליהם לוח מפורט של סוגי הצמחים, איזה מהם יש להם דין קטניות לעניין פסח.

ואמרנו לפעלא טבא ישר ורב חיליה לערוך מערכה זו ולהעלותה על מכבש הדפוס לזכות את הרבים, הנה כי כן יבורך גבר ירא ד' להצליח דרכו לאויש"ט.

באעה"ח יום ג' אדר ב' תשפ"ב,

א"י יהונתן מ"ח

גדליה חיים צבי י"ח

אפרים י"ח

א"י י"ח

ק"ו הלא והענין הולך ונתן
המיוחס לו הולך גם את עמך הקטנים
וקינעו מצעו ונתנו חילוק וינינו
חמור על מצעו ונתנו חילוק
והוא פ"ד י"ח א"י י"ח
פ"ד מ' ע"מ א"י י"ח

הקדמה

בחסדי שמים כי לא תמנו, הנני נרגש להגיש בזה בפני יושבי בית המדרש וכל העוסקים במלאכת הכשרות בכלל, את הליקוט המלא בענייני 'קטניות בפסח', מקור האיסור והגדרתו, טעמי המנהג ורשימת הקטניות, אשר אספתי כעמיר גורנה במשך שנים ארוכות, מתוך מלאכת הכשרות בה אני זכיתי לעסוק מזה למעלה מ-3 עשורים בס"ד, במחלקת הקטניות והתבלינים מטעם 'ועד הכשרות' של בד"ץ העדה החרדית.

תחילת מלאכתי בנדון זה, לפני כ-20 שנה, כאשר הרב הפוסק של 'ועד הכשרות', הגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל חבר הבד"ץ העדה החרדית בעיה"ק ירושלים תובב"א, הורני להחל במלאכת הקודש זו, ללקט את כל ענייני הקטניות בפסח ולאסוף רשימה עדכנית מלאה של כל מוצרי הקטניות ולברר לגבי שאר מיני פירות או תבלינים אם יש בהם חשש קטניות או לא.

זאת בהיות 'ועד הכשרות' של בד"ץ העדה החרדית, תל תלפיות אשר מקרוב ומרחוק באים לשאול את פיהם בענייני כשרות המזון לשאר ימות השנה ובפרט לימי פסח, ומתוך מלאכת הקודש זו, להקפיד על טהרת מזונם של ישראל, עלה הצורך ללקט את כל הפרטים בנדון זה, ובמשך השנים זכינו לצבור לגביו מידע רב, לצד בדיקות שטח ומחקר אישי שערכנו במקומות הגידול השונים בעולם, במסגרת עבודות הפיקוח וההשגחה מטעם מחלקת הקטניות והתבלינים ב'ועד הכשרות'.

במשך השנים, הלכו והצטברו הפרטים בידנו, ביניהם נתונים מעניינים ביותר, כמו בנדון פולי הקפה, שהיו שחששו בו מפני שנראה כקטניות, מאחר והם גדלים שניים שניים בקליפה אחת, ובמהלך ביקורינו במקומות גידולם במדינת הודו ועוד מדינות, נוכחנו לראות שהם גדלים על העץ, וכפי שנכתב ב'שערי תשובה' כי כל הגדל על העץ לא גזרו בו משום קטניות ואף דן בנדון פולי הקפה. כמו כן בנדון החילבה, היו שהסתפקו בו כקטניות או לא, אמנם אחרי שראינו אותו במקומות גידולו, אשר גדל בשרביט כעין שעועית, שהוא תילתן, אשר המפרשים קוראים לו פינגוריי (וכך הוא אכן נקרא עד ימינו pangery), ידענו על נכונה כי על כך נאמר ברש"י שזה קטניות. דומה לכך הוא נושא השמנים, אשר יש בהן חילוקים שונים, בין שמן חמניות, לבין

שמן קטניות, לבין שמן אגוזי מלך, אשר כל אחד מהם צריך בדיקה יסודית ומקיפה, כפי שהשתדלנו לעשות ככל אשר לאל ידונו בס"ד.

את כל מלאכת איסוף והליקוט הגדול, עשינו בעצה אחת עם תלמידי חכמים ומומחים בתחום הכשרות, ויותר בפרטות התייעצנו עם רבני 'ועד הכשרות' שליט"א, אשר נושאים את משא עול הכשרות על כתפם לילה ויום, אשר עברו עמנו על הפרטים הנדונים וסייעו לנו בכל העניינים.

אך בהיותנו עסוקים וטרודים במלאכת הכשרות, לא הצלחנו לסדר את כל הדברים כראוי כדי להעלותם על שולחן מלכים ולפרסמם לציבור הרחב, מאחר ומחלקת הקטניות והתבלינים ב'ועד הכשרות' דרשה מעמנו עבודה אינטנסיבית בלתי פוסקת שלי ושל שאר המסייעים לי בתפקיד ההשגחה במחלקת הקטניות והתבלינים, בין השאר באמצעות נסיעות להכא ולהתם וטיסות רבות בארצות רחוקות כך במהלך השנה כולה, כדי להשיג ולפקח על יצורים ועיבודים שונים כדי שיהיה הכל על הצד הטוב ביותר למהדרין מן המהדרין.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, כאשר אחרי זמן כביר זה זכיתי לסיים את עריכת הדברים ותפילתי מעם ה' כי הדברים יעמדו לעזרת הציבור הרחב כל עניין הזהירות וההקפדה על ענייני פסח כראוי וכיאה, עדי נזכה לביאת גואלנו בב"א.

בריך רחמנא דסייען

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו

הברכה אחת היא להנהלת 'ועד הכשרות והשמיטה' שע"י בד"ץ העדה החרדית, אשר נושא את העול של כל פעילות ההשגחה מסביב לשנה, ובפרט להאי גברא רבא ויקרא הרב גבריאל פפנהיים שליט"א מנכ"ל 'ועד הכשרות', אשר עומד על הפקודים להוסיף חיל ולהגביר פעלים בשדה הכשרות, ללא לאות, אמינא לפעלא טבא יישר, ולחזק ידיו בהרמת קרן הכשרות בתפוצות ישראל ביתר שאת וביתר עז וימשיך בביצור חומת הכשרות במסורת רבותינו הגאווה"צ נבג"מ, אמן.

הכ"ד

רפאל אליעזר פריזנד

בן הרה"ח רבי שלום ברוך פריזנד שליט"א

תוכן הענינים

- א | מקור האיסור..... א
- ב | האיסור משום מנהג וגזירה, ולא מחשש שהקטניות מחמיצות..... ה
- ג | הגדרת קטניות בעלמא, וההגדרות הנוספות לענין מנהג זה..... ו
- ד | טעם המנהג..... ח
- ה | פרטי דינים במנהג איסור הקטניות..... י
- ו | רשימת המינים האסורים משום קטניות..... כג

א

מקור האיסור וחומרתו

המקור הראשון בו מובא מנהג איסור אכילת הקטניות בפסח הוא בהגהות רבינו פרץ על הסמ"ק^א (סי' רכב אות יב ד"ה ועל הקטניות), שם כתב שרבותינו נוהגים בו איסור, ומנהג מימי החכמים הקדמונים הוא^ב. ואף שהביא חולקים הכריע שנראה לקיים את המנהג.

והביאו דבריו להלכה רבותינו הראשונים שבאשכנז, הלא המה המרדכי^ג (פסחים רמז תקפח), הגהות מיימוניות (דפוס קושטא, נדפס בנפרד בכרכי הרמב"ם הוצ' פרנקל, חמץ ומצה פ"ה ה"א ד"ה אבל)^ד, מהרי"ל (מנהגים הלכות מאכלות אסורות בפסח סימן טז, יז, יט, שו"ת מהרי"ל סי' כה, שו"ת מהרי"ל החדשות סי' נ אות א נראה

ביאורים והערות

א. בתי מדרשם של רבינו יצחק מקורביל בעל הסמ"ק ורבינו פרץ פעלו בעיר קורביל שבצרפת בתחילת האלף הששי.

ב. המרדכי המובא בסמוך כתב שרבינו ברוך ורבינו שמשון מאוירא נהגו איסור באכילת קטניות בפסח. ולשון הערוך השולחן (סי' תנג ס"ד) 'הנהיגו רבותינו ואבותינו זה הרבה מאות מן השנים וקיבלו עליהם באיסור לבלי לאכול אורז ומיני קטניות בפסח'.

ג. מן הענין לציין שהמרדכי שם מציין שרבי יצחק מקורביל בעל הסמ"ק הוא גיסו, ומביא ענין זה בשם הסמ"ק עצמו ולא בשם הגהות הסמ"ק לרבינו פרץ.

ד. עיין גם מגדל עוז הוצ' פרנקל חמץ ומצה שם, וילקוט שינויי נוסחאות שבסוף הכרך.

להלן) בשם רבו המהר"ש^ה, ותרומת הדשן (ח"א סי' קיג)¹. כמו כן הזכר המנהג ברבינו מנוח (חמץ ומצה פ"ה ה"א) ודן בו.

הבית יוסף (או"ח סי' תנג ס"א ד"ה ובהגהות) הביא את הסמ"ק וכתב שאף אחד לא חש למנהג זה זולתי האשכנזים, והרמ"א בדרכי משה (סק"ב) כתב שאנו בני אשכנזים נהגו להחמיר. וכן נחלקו גם בשולחן ערוך, המחבר לא הביא את המנהג כלל, והרמ"א (סי' תנג ס"א) כתב שיש אוסרין אכילת קטניות בפסח וכן נהגו באשכנז ואין לשנות. וכדברי הרמ"א כתבו הלבוש (סי' תנג ס"א), מעשה רב (אות קפד), שו"ע הרב (סי' תנג ס"ג-ס"ה), חיי אדם (כלל קכז ס"א), קיצור שלחן ערוך (סי' קי"ז ס"ד) ערוך השולחן (סי' תנג ס"ד-ס"ח), ומשנה ברורה (שם סק"ו, סק"ז, בה"ל ס"א ד"ה ויש).

ובחומרת עניין גזירת קטניות, עיין מנהגי מהרי"ל הלכות מאכלות אסורות בפסח סעי' ט"ז וז"ל "קטנית כל מיניה, אמר מהר"ש דגורינן שלא לבשולן בפסח, אע"פ שלא מחמיצין כי אם חמשת המינין, חמה, ושעורה, כוסמין, שיבולת שועל, ושיפון. מכל מקום גזרו כל מיני קטניות אטו חמה. ואל יאמר אדם כיון שאין איסור מדאורייתא אין לחוש, דכל דגורו רבנן העובר עליו חייב מיתה, ועובר על לא תסור מן הדבר אשר יורוך. וגם אין לומר מנהג כאן להתיר דמנהג טעות הוא, דדוקא על דבר היתר גמור, ויש מקומות שנוהגין בו איסור, על זה יכול לומר דכאן מנהג

ביאורים והערות

ה. רבי שלום מנוישטאט.

1. גם בריטב"א שהוא מחכמי ספרד הובא ענין זה (פסחים לה. ד"ה גמרא), ואף שדחה את המנהג כתב שהיו מן החסידים שנמנעו מאכילת האורז בפסח.

היתר הוא, וגם זאת דוקא ע"י חכם הגון ותיק וחסיד שיוכל לידע תוכן הענין, אבל דבר שפשט איסורו, ובא להתירו מכח מנהג שם, יסכר פי דוברי שקר, וגם אם תולה בחכם, שוא ושקר דבר הנביא ההוא, ואילו היה החכם שם, היה משיב הבראות והשוא ומדוח על פניו" עכ"ל.

בחיי אדם הלכות פסח כלל קכ"ז דן בנשמת אדם (שאלה כ) על מה שאירע בשנת תקס"ו שנתרבו גשמים, והיה דוחק גדול שלא היה באפשר למצוא חטים כשרים, אם להתיר לאכול קטניות ומין "רעצקא" [היינו "כוסמת"] כתב "תשובה: תחלה צריכין אנו לברר שורש האיסור מדברים הללו, כי רבים חשבו שאינו אלא מנהג בעלמא, לכבי לא כן ידמה, כי המעיין ברמב"ם פ"א מהלכות ממרים שכתב דכל התקנות יש בהם עשה ול"ת, ומה שהקשה הרמב"ן מהא דאמרינן ספק דרבנן לקולא, תירץ המבי"ט דכך תקנו חכמים, ע"ש בלח"מ. עכ"פ לכ"ע כל תקנות שתקנו חז"ל הם כמו כל איסורי דרבנן, וכתבו כל הפוסקים דכל בי"ד שבעיר, יש להם דין בי"ד הגדול לתקן תקנות, לגדור גדרים, וא"כ יש לכל תקנות הקהל או בי"ד דין איסור דרבנן, כדאיתא ביורה דעה פעמים הרבה. ואחר שהאריך שם שדין זה נחלק לג' דינים, כתב, לפ"ז ה"ה המנהג מאכילת קטניות, אנחנו שאנו מבני אשכנזים לא מבעיא אם נעשה ע"י הסכמת הציבור או גאוני ארץ שהיו בימים ההם דפשיטא דאסורא, אלא אפילו אם לא נעשה בהסכמה, כיון שנתפשט מנהג זה, לא גרע ממנהג שהחמירו בנות ישראל על עצמן לספור ז"ג, וכתב רש"ל בתשובה סי' ו' דאפי' לדעת הרא"ש א"א להתיר אא"כ יתחרטו כולם, וה"נ בעינן שיתחרטו כל מדינות אשכנז ואם כן לכ"ע לא מהני התרה וקיימי באיסור דרבנן, אלא

אם כן אין לו מה יאכל דאז הוי חיי נפש, אבל אם יש לו לאכול דבר אחר א"א להתיר כלל. הוא הזכיר שם שבשנת תקל"א שבו היה רעב גדול, דנו גדולי ישראל באשכנז בזה ומסיים שם, שדבר שנתפשט הוי כתקנת ציבור, ואפילו יתחרט כל העולם לא מהני התרה, וצ"ע, רק שאפשר שבמקום דוחק, כך היתה הקבלה שלא גזרו, ולא יצטרך התרה.

בספר טוב עין להרב חיד"א זצ"ל (סימן י"ח אות פ"ב) בהערה לאו"ח סי' תנ"ג "דין א' הגהה ויש אוסרים. כבר כתבנו במקום אחר, דבערי אשכנז ופולין שכבר קבלו עליהם חומרא זו אין להקל להם, ומה גם שהראב"ד מגדולי הפוסקים כתב דהו חמץ נוקשה, והגם דמהש"ס מוכח להיפך, כבר קבלו עליהם אבותיהם כמה דורות להחמיר, ואין לפרוץ גדר.

ב

האיסור משום מנהג וגזירה, ולא מחשש שהקטניות מחמיצות

בהגהת הסמ"ק (סי' רכב אות יב ד"ה ועל הקטניות) הביא שנחלקו רבי יוחנן בן גורי ורבנן (פסחים לה.) האם האורז מחמיץ כחמשת מיני דגן, לרבי יוחנן בן גורי מחמיץ, וממילא יוצאים בו ידי חובת מצה כשטחננהו לקמח ואפאוהו ככל דיני מצה, ולרבנן אינו מחמיץ ואין יוצאים בו ידי חובת מצה. ובמחלוקת זו תלוי גם דין אכילת האורז כשלא אפאוהו כחומר הלכות מצה, שלרבי יוחנן בן גורי כל שבאו עליו מים חמץ הוא, ולרבנן אינו חמץ ומותר באכילה. והלכה כרבנן, שסתם משנה בפסחים שם כדבריהם^א.

ומתוך כך כתב בהגהת הסמ"ק, שאף האוסרים לאכול קטניות בפסח לא מחשש חמץ אסרום, שהרי אפילו באורז הדומה למיני דגן עד שלרבי יוחנן בן גורי יכול להחמיץ, לא נפסקה הלכה כמוהו כידוע אף לתינוקות של בית רבן ומותר באכילה מעיקר הדין, וכל שכן שאר מיני קטניות. אלא משום גזירה ומנהג אסרום באכילה^ב.

ביאורים והערות

א. וכן פסק הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ה ה"א).

ב. והביא שרבינו יחיאל מפריס סבר שמחשש חמץ אסרו האוסרים את הקטניות, וכיון שלהלכה אין חוששין בקטניות לחמץ, חלק על איסור הקטניות, והיה אוכל פולין בפסח. ודחה הגהת הסמ"ק את דבריו, שאף האוסרים לא מחשש חמץ אסרו, וממילא אין להתירן בטענה שאינן מחמיצות.

ג

הגדרת קטניות לענין מנהג זה

מבואר ברמב"ם (כלאים פ"א ה"ח) שיש שלשה מיני זרעונים, התבואה, זרעוני גינה, והקטניות. התבואה היא חמשת מיני דגן, זרעוני גינה הן זרעי הבצל והשום ודומיהם שאינם משמשים לאכילת אדם אבל פריים הוא מאכל אדם, והקטניות הן כל זרעים הנאכלין לאדם חוץ מן התבואה, כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמיץ והפרגין והספיר וכיוצא בהן. וביאר בדרך אמונה (ס"ק מה) שבקטניות החלק הנאכל לאדם הוא אותו המשמש לזרע, כשרוצים לשוב ולזרעם^א, שלא כבזרעוני גינה שהעלים העליונים הם הנאכלים^ב.

מלבד המינים הללו שהם הקטניות האמיתיות, ראו הראשונים לאסור מינים נוספים בכלל גזירת הקטניות, אף שאינם קטניות בעצם, מפני שדומים למיני הקטניות בחלק מתכונותיהם ודרכי ההשתמשות בהם. והדבר תלוי בטעמי מנהג איסור אכילת הקטניות, כמבואר להלן.

ביאורים והערות

א. והוסיף שאף בחמשת מיני דגן כן הוא, אלא שלהם נתייחד שם בפני עצמם, 'תבואה'.

ב. ועיי"ש ביאור ההלכה ד"ה זרע, לגבי מינים שגם זרעם וגם עליהם נאכלים, לאיזה מין הם שייכים.

ולהלכה הננו נוקטים:

א. כל גרעיני זרע שזורעים אותם ומצמיחים גרעינים כמותן והזרע נאכל¹ הרי הוא בכלל קטניות².

ב. כל הגדל בשרביטין (תרמילים), נחשב כקטניות, ואף דבר שאינו קטניות לפי כמה שיטות, אם גדל בשרביטין, גם נאסר משום הכי³.

ג. כל הגדל על העץ (כפולי קפה וכדו'), אינו בכלל קטניות⁴.

ד. כל שהוא מין בשמים, אינו נחשב מין קטניות⁵.

ביאורים והערות

ג. לאפוקי עגבניות ומלפפונים וכדו' שנוסף פרי על הזרעים ועיקר אכילתן הוא בשר הפרי ולא הזרעים.

ד. רמב"ם הלכות כלאים פ"א ה"ח.

ה. הט"ז (סי' תנג ס"ק א) מקשה, לפי הרמ"א שזרעוני גינה אינן נחשבין קטניות מדוע כתב הרמ"א (סי' תסד) שחרדל הוא מין קטניות, ומתרץ שהוא משום שגדל בשרביטין.

ו. שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קכו), ועיין להלן בערך קפה.

ז. לבוש (סי' תנ"ג ס"א).

ד

טעם המנהג

כמה טעמים נכתבו בראשונים למנהג איסור אכילת הקטניות בפסח:

א. בהגהת הסמ"ק (שם) כתב שהקטניות נאכלות כמעשה קדרה ואף מיני דגן נאכלים כן, כדייסא, ואם נתיר אכילת קטניות יחליפו במעות ויאכלו גם דייסא.

ב. עוד כתב שדרך מיני הקטניות להאסף בערימה אחת [מ'ידי דמידגן] כתבואה בעת אסיפתם מן השדה^א. וכתב שלכן יש לאסור גם את החרדל שאף שאינו מין קטנית בעצם יש בו תכונה זו.

ג. עוד כתב שיש מקומות שעושים פת מקמח מיני הקטניות כמו מחמשת מיני דגן^ב.

מחמת השתוות התכונות הללו בתבואה ובקטניות חששו הראשונים שאותם שאינם בני תורה יחליפו ביניהם ויכשלו באכילת חמץ גמור של מיני דגן בפסח, ולכן אסרו גם את הקטניות מכל וכל.

והוסיף, שאף שבגמרא מבואר בפירוש שהאורז מותר באכילה בפסח, בימי חכמי הגמרא שהיו הכל בקיאים בדיני איסור

ביאורים והערות

א. כמשמעות הגמרא (נדרים נה.).

ב. גם כהיום נאכל התירס כפת בכל דרום אמריקה [ארגנטינה, מקסיקו, ברזיל, ועוד, כי ה'טורטיה' המקורית היא מקמח תירס וכידוע אצל כל יוצאי דרום אמריקה, ורק בשב"ק הם אוכלים שם פת ממיני דגן, ומברכים המוציא וברהמ"ז.

והיתר אכן לא היה מקום לחשש החלפה, אבל בדורות האחרונים ודאי יש לגזור².

ד. עוד הביאו³ בשם הסמ"ק שמיני חטים רגילים להיות מעורבים במיני הקטניות, וכשיבשלם יחמיצו החיטים שעמהם.

ה. רבינו מנוח (חמץ ומצה פ"ה ה"א) הביא כמה טעמים ודחאם, ולבסוף הביא שמצא כתוב שיש מין אחד ממיני החיטים שמשנתה משנה גשומה לשנה שחונה, שבשנה גשומה נראים גרגריו כחמה, ובשנה שחונה משתנים ונראים כגרגרים ממוין אחר, ולכן אסרו את כל הקטניות. וסיים שזוה המעם יש לו שורש. והביא הביאור הלכה (סי' תנג ס"א ד"ה ויש) דבריו.

ביאורים והערות

ג. עוד כתב שם [הגהת סמ"ק] שאף ליתנם במים רותחים מתחילה, שאף בחמץ מותר מעיקר הדין [פסחים ל"ט: "חלוט שחלטו ברותחין"], אסור לדינא גם בקטניות, דילמא יתנום במים קרים.

ד. בית יוסף (סי' תנג ס"א ד"ה ובהגהות), ומקורו בהגהות מיימוניות דפוס קושטא (חמץ ומצה פ"ה ה"א) שהביא זאת בשם הסמ"ק. ואף הטור (סי' תנג ס"א) כתב שזה טעם המנהג.

ה

פרטי דינים במנהג איסור הקטניות

אכילת קטניות בערב פסח מזמן איסור אכילת חמץ,
והאם אפשר לעשות מצות מקטניות.

המהרש"ם (דעת תורה סי' תנג ס"א^א וכן בשו"ת מהרש"ם ח"א סי'
קפ"ג ד"ה הנהג^ב) מביא שהחק יעקב (סי' תע"א סק"ב)
אסר לאכול קטניות גם בערב פסח מזמן איסור חמץ, שכתב, וז"ל
הכל בו (סי' מ"ט), מיני תרנימא (שמותר לאכול בע"פ אחר חצות)
כגון פירות וירקות וקטניות ובשר וגבינה וביצים וכיוצא בהם, עכ"ל
הכל בו, וכבר נתבאר לעיל דאנו נוהגין איסור בקטניות. עכ"ל
החק יעקב.

ביאורים והערות

א. שם בדעת תורה על השו"ע סי' תנ"ג ס"ק א' בד"ה כתב עי' שו"ת יוסף
דעת (להגאון מהרש"ק זצ"ל), דן אם מותר לעשות מצה מקטניות, ולאכול
בפסח, כתב ואני מצאתי בפמ"ג סי' תמ"ד בא"א סק"ב בסופו דמצה ממיני
קטניות מותר לאכול בע"פ, ומוכח ג"כ דס"ל להקל בכה"ג. ואולי ס"ל דלא
גזרו ע"ז רק בפסח ולא בערב פסח, אבל בחק יעקב סי' תע"א סק"ב מבואר
דגם בערב פסח אסור. עכ"ל הדעת תורה שם.

ב. וז"ל שם, הנה בגוף הדין כבר הבאתי בהגהותי לאו"ח סי' תנ"ג בשם
יוסף דעת להגאון מהרש"ק זצ"ל, וכו' (לגבי עשיית מצות מקטניות) באמרו
שגזירת קטניות ל"ש אלא בגוונא דאסור בחמשת מינים, אבל מה דשרי
בה' מינים לא יהא טפל חמור מן העיקר, ובהקדמת שו"ת טטו"ד מהד"ק
הוסיף לחזק ההיתר, והעיד שבק' ראוא נהגו כל החסידים בזה מטעם
הנ"ל, ושם הבאתי מהפמ"ג סי' תמ"ד סוף סק"ב דבע"פ מותר לאכול מצה
של מיני קטניות, ומוכח דס"ל גם כן כן, ואולי ס"ל דגזירת קטניות אינו
אלא בפסח ולא בע"פ, אבל הוא דוחק לחלק כן, וע"ע בתשו' ח"ס חא"ח
סי' קכ"א מ"ש בזה, עיי"ש.

וכן המנהג לאסור. עיין קונטרס ערב פסח שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

אולם בפמ"ג (א"א סי' תמ"ד סק"ב) כתב "ומצה ממיני קטניות טמרק"י וכדומה, מותר לאכול בערב פסח. עיי"ש. ועיין שדה חמד (אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סימן ו' אות ב') שהאריך בזה.

אמנם בשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן ל"א בסופו כתב. ומש"כ בעניין אכילת קטניות בער"פ אם המנהג רק בפסח או גם בער"פ, אין להאריך בזה כיון דכ' החק יעקב סי' תע"א ס"ק ב' דגם בער"פ אסור ומביאו גם הגאון מהרש"ם בדע"ת סי' תנ"ג^ג, ומדברי פמ"ג אין ראוי שכ' בס' תמ"ד להתיר לאכול מצות קטניות בער"פ דס"ל מצה שאני, וכמו שכ' ג"כ בשדי חמד מערכת חמץ סי' ו' ס"ק ב', ומנהג רבותינו בערב פסח לאכול רק פירות ובשר וכיו"ב, סתמו כמפורש דקטניות אסורים, ולית להו גם הא דפמ"ג הנ"ל. ואין להרהר בזה והוא בכלל פורץ גדר^ד.

ועי' בחיי אדם הלכות פסח כלל קכ"ז סעי' א' שכתב "אבל מותר לטחון ולאפותה כעין מצות ולאכלה" אולם בספר דעת תורה סי' תנ"ג סק"א כתב "והנהגה בדין קטניות בפסח, עי' שו"ת ח"ס הא"ח סי' קכ"א [שנשאל בזמן רעבון ר"ל, אם יש להתיר לאפות מצות

ביאורים והערות

ג. עי' בהערה 20

ד. וי"א שמצד הדין מותר אלא שנהגו שלא לאכול, וע"כ בשעת הצורך אפשר להתיר ע"י שיברור אותם ג' פעמים. משום שלא גזרו רק בפסח ולא בערב פסח. (הליכות שלמה מועדים פ"ד).

מקטניות (כגון טערקיש"ע ווייץ שקבלו כל הגדולים שהם מין קטניות וכו' ע"ש בזה) ולאוכלם בפסח לאחר כזית מצה כדין, והשיב להיתר בשעת רעבון כזה וכו' ובלבד שיאפו אותם עבות שיהיה ניכר שאינו יוצא בהם ידי חובת מצה, וגם יהיו זהירים מאוד שלא יתערב בהם מתחילה ועד סוף אפי' מעט קמח חטים ח"ו וכו' [

להשהותם בבית

מותר להשהות מיני קטניות בבית בפסח (רמ"א סי' תנ"ג ס"א בשם תרומת הדשן ח"א סי' קיג). וביאר המשנה ברורה (ס"ק יב) ^ה דהיינו אפילו נפלו עליהן מים דבשאר תבואה כה"ג אסור, בהא לא גזרינו, דלא קבלו עליהו רק לאסור אכילתו¹.

הנאה מקטניות

מותר ליהנות מקטניות בפסח (רמ"א סי' תנ"ג ס"א). וכ"כ במג"א (שם סק"ג), שו"ע הרב (שם ס"ה) ומשנה ברורה (סק"י, י"ב). ומקור דבריהם בתרומת הדשן (ח"א סי' קיג).

ועיין שדי חמד (פאת השדה מערכת חמץ ומצה סימן ד') אריכות לענין היתר להאכיל קטניות לבהמות, ודן שם במה מיני דברים אם יש בהם גזירת קטניות.

ביאורים והערות

ה. וכן משמעות לשון השו"ע הרב (סי' תנ"ג ס"ה).
 ו. וכתב התרומת הדשן בטעם הדבר בשם אחד מהגדולים (הוא המהר"ל, שו"ת החדשות סי' ג), שרבינו יחיאל התיר לגמרי את הקטניות בפסח אף לאכילה, ולא יתכן שרבינו יחיאל יתיר גם באכילה ואילו אנו נאסור אף להשהות. והתרוה"ד עצמו הוסיף (כן למד מדבריו הנשמת אדם הלכות פסח שאלה לג), שכשגזרו על הקטניות אסרום רק באכילה שבחמץ חייב כרת, אבל שהיה והנאה שבחמץ אינם אלא בלאו, בקטניות לא גזרו כלל.

הדלקה בפסח בשמני קטניות

בשז"ת מהרי"ל (סי' כה) כתב שרק אכילת הקטניות נאסרה במנהג, אבל הדלקה בשמן מותרת. וכן כתב התרומת הדשן (סי' קיג), שהדלקה בשמן קטניות הנאה היא ולא אכילה, ומותרת בפסח. מאידך, המהרי"ל עצמו (מנהגי מהרי"ל, הלכות מאכלות אסורות בפסח סי' י"ז) כתב בשם המהר"ש 'חסידים ראשונים שבעיר ניישטט לא היו מדליקים בפסח אותו שמן שקורין לינא אייל (פשתים באידיש 'ליינען') רק שמן זית, ואינהו סברי כסמ"ק דקטניות וכל מיני קטניות אסור בפסח, והא נמי מין קטניות, ואף התרומת הדשן שם כתב שהעולם נהגו בהן איסור אף בהדלקה. דין נוסף כתב המהרי"ל (מנהגים שם סי' ח-ט) שאין להדליק נרות בפסח על גבי השולחן בשמן שהשתמשו בו כל השנה או בשמן שכתשוהו במכתשת של חמץ, שיתכן שהחמץ שנתערב והתבטל כבר בשמן זה יטוף על גבי מאכלי הפסח.

הדרכי משה (סי' תנג סק"ב) מביא רק את דברי המהרי"ל ותרומת הדשן שהתירו להדליק בשמן קטניות, ולא את מה שכתבו שהיו שנהגו לאסור, וכותב שמותר גם להדליקו על גבי השולחן, שאף אם יטוף לתוך המאכל לא יאסרנו, כיון שכל המנהג שלא לאוכלו חומרא בעלמא היא ובתערובת מתבטל. וכן פסק הרמ"א גם בשולחן ערוך (שם ס"א), וכן כתב המגן אברהם (סק"ב). וביארו השולחן ערוך הרב (סי' תנג ס"ה) והמשנה ברורה (ס"ק י"א) שהחידוש הוא שגם כשלתו את הקטניות במים לפני כתישתם לשמן מותר להדליק בו בפסח, שאף שכיוצא בזה במיני

דגן חמץ גמור הוא, בקטניות לא גזרו^ז. ואף אם נכתשו במכתשת חמץ ויתכן שנתערב בהם משהו חמץ, כבר התבטל לפני הפסח ואין לחוש^ח.

אמנם במעשה רב (אות קפד) כתב שאין להדליק בפסח בשמן מזרע קנבוס^ט.

במדריך הכשרות בהוראות להג הפסח מטעם הרבנים הגאונים הבר"צ שליט"א, נכתב כדלהלן: "אין להקל אפי' בשעת הדחק (כפסק רבינו הגר"א במעשה רב) באיסור וגזירת הקדמונים על כל מיני קטניות ושמיני קטניות בפסח".

העולה מהנ"ל: לתרומת הדשן ולמהרי"ל נהגו איסור להדליק בשמיני קטניות בפסח, לרמ"א, מג"א, שו"ע הרב, ומ"ב, מותר להדליק בשמיני קטניות בפסח. אולם מנהג ישראל בהרבה מקומות הוא שאין מדליקין בשמיני קטניות בפסח, וכמו שהביא המהרי"ל בשם מהר"ש וכמו שכתב התרומת הדשן הנ"ל, שהעולם נהגו איסור להדליק בשמינים שנעשו ממיני קטניות בפסח^י.

ביאורים והערות

ז. ולכאורה משמע מהשו"ע הרב ומהמ"ב שגם לחשש המוזכר לעיל בטעמי המנהג שמיני חיטים מתערבים בקטניות לא חששו כאן, כיון שהוא חשש רחוק ביותר. (וגם הוא לפני פסח)

ח. אכן בשמן זית שכתשוהו במכתשת שכתשו בה חמץ כתב המשנה ברורה (ס"ק יא) להחמיר, כיון שהזית חריף ובולע מהבלוע במכתשת ואין בזית ששים נגד החמץ.

ט. שמן כותנה.

י. מצינו מגדולי הפוסקים במאות השנים האחרונות שהתירו גם באכילה כל מיני שמיני קטניות לפסח, וזה היה בלית ברירה ושעת הדחק, כי לא היה להשיג במדינות אירופה בימים ההם שמנים אחרים להשתמש

קטניות שנפלו לתוך התבשיל, האם בטלים ברוב התרומת הרשן (סי' קיג) כותב, 'אפס נראה, אם נמצא גרגיר של מיני קטנית בקדירה או בתבשיל לא מחמרינן כלל לאסור התבשיל אפילו באכילה, הגזירה דאיסור משהו ליתא אלא בתבואה דה' מינים'. הרמ"א (סי' תנג ס"א) פוסק כעין זה, בשינוי נוסח, 'מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו לתוך התבשיל'. ודייק החק יעקב (סק"ו) משינוי לשונם, שלדעת התרומת הרשן תערוכת מיני קטניות אוסרת בששים, שהרי כתב רק שאינה אוסרת במשהו כה' מינים, שחומרא יתירה היא בחמץ, אבל אינה עדיפה על שאר איסורים האוסרים בששים. ואילו הרמ"א שכתב שמיני קטניות אינם אוסרים בדיעבד אם נפלו לתוך התבשיל, סובר שאף כשאינם בטלים בששים אינם אוסרים, שכל מה שנהגו שלא לאוכלם הוא בעין אבל על תערוכתם לא גזרו. והכריע החק יעקב כדעת האחרונים להתיר אף כשאין ששים. וכן פסקו הפרי חדש (סק"א) והפרי מגדים (א"א סק"א) והשולחן ערוך הרב (ס"ה) והמשנה ברורה (שם סק"ט). ומכל מקום כתבו שכל זה רק כשיש רוב נגד הקטניות, אבל כשהם רובו של התבשיל אסור, שתבשיל שרובו קטניות אינו בגדר 'תערוכת קטניות' אלא בגדר תבשיל מקטניות עצמן. עוד כתבו החיי אדם (כלל קכז ס"א) והמשנה ברורה (סק"ח), שאותן גרגרי קטניות שמוצאם בתבשיל וניכרים צריך לזרוקן.

ביאורים והערות

בהם בפסח, שהם לא קטניות, ולכן הרבה מישראל עם קדוש שלא רצו בשום אופן להשתמש בשמנים הללו, השתמשו בשומן (שמאלץ) של עופות או בהמות במקום שמן. אבל בשנים האחרונות שיש ב"ה הרבה שמנים אחרים שאינם קטניות, אין ספק שלא היו מתירים, וכמו שנהוג היום בכל קהילות האשכנזים בכל קצוות תבל, שלא להתיר את הנ"ל, וכפי שנכתב במדריך הכשרות שהבאנו לעיל.

העולה מהנ"ל: להחק יעקב שו"ע הרב ומ"ב ועוד פוסקים, אפילו אין ששים, אם יש עכ"פ רוב מותר לאכול את התבשיל. וזה בתנאי שלא עירב בכוונה תחילה^{יא}.

בישול בכלים בני יומם ושאינם בני יומם הבלועים בקטניות כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סוס"י רמ"א) ונוהגים ליחד כלים מיוחדים שבהם מבשלים את הקטניות לתינוקות ולחולים, אף כי מדינא, אם עבר כ"ד שעות מעת שבישלו בו הקטניות, מותר אף לכתחילה לבשל בהם מאכלי פסח, ואף בתוך המעל"ע, אם בדיעבד בישלו מאכלי פסח לא נאסר התבשיל^{יב}.

וכן כתב בקובץ תשובות (ח"ג סי' פא אות ו) לגבי כלים שנתבשלו בהם מיני קטניות, שאם הם בני יומם איסור לבשל בתוכם, ורק במקרה שכבר בישל בתוכם יש להתיר את המאכל, שלא גרע מתערובת קטניות. והכף החיים (סי' תנג ס"ק כז) מביא בזה מחלוקת, שלדעת כמה אחרונים יכול המתארח אצל אוכלי קטניות לאכול מאכלים שאין בהם קטניות אף שהתבשלו בכליהם, גם כשידוע שהכלים בני יומם מבישול קטניות. וכתב שהמהרל"ח אוסר לאכול המאכל שהתבשל בכלי קטניות בן יומו, ורק באינו יודע אם הכלי בן יומו מותר לבשל בו מחמת הספק. וכן הביא בשם חקת הפסח, שבישול מאכל לכתחילה בכלי בן יומו על מנת להאכילו לנוהגים איסור בקטניות דומה לביטול איסור בידיים שאסור.

ביאורים והערות

יא. ואם עירב בכוונה כדי לבטל, ע"י להלן ערך קקאו, בהערה שם.

יב. פסקי תשובות, סי' תנ"ג הערה 39. דבדרך כלל יש רוב בתבשיל נגד דפנות הכלי.

ובכלים שאינם בני יומם הובא בספר אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק נט ס"ד) שלכתחילה אין לבשל בהם, אבל כשמתארח אצל אנשים שלא יבינו ועלולים להפגע מכך אפשר להקל לאכול לכתחילה את המבושל באינו בן יומו. והגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה מועדים, פסח פ"ד הג"ה 102) התיר לבשל בכלים שאינם בני יומם מבישול מין שהוא ספק קטניות רק בהפסד גדול.

טלטול קטניות בשבת ויו"ט לנוהגים בהם איסור.

ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' ל"ג, שדן שם באריכות, כשחל שביעי של פסח בערב שבת, אם מותר לבשל אז באר"י קטניות לאכלם ביום השבת, שאז כבר יצא חג הפסח. בלוח ארץ ישראל להגר"מ טוקוצינסקי כתב, שאלה המקילים לאכול קטניות בשבת שאחר שביעי של פסח, משום שסומכים על הפוסקים דאין איסור מוקצה מחמת יום שעבר, מותרים לבשלם בשביעי של פסח על סמך עירוב תבשילין. וכתב שם בשו"ת מנחת יצחק שאין ברור היתרו, ושיש בזה ג' חששות, מלבד הענין של מוקצה מחמת יום שעבר. ובהליכות אבן ישראל (הלכות חג הפסח, שביעי של פסח אות ה). כתב שמותר לבשל ביו"ט של שביעי של פסח קטניות לצורך שבת. ובהערה שם נכתב שהתיר רק להכניסו לתוך קדירת החמין שלו, ולא יבשלם בפני עצמם.

אכילת קטניות בשעת הדחק

המשנה ברורה (הלכות פסח סי' תנג סק"ז) כותב, ומכל מקום בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול, מותר לבשל כל המינים חוץ מה' מיני דגן וכו'. ומכל מקום גם בכגון זה יקדים קטניות לאורז ודוחן ורעצקע (כוסמת), שהם דומין יותר לה' מינים ושייך

בהן טפי למגור וכו'. אלא דצריך לבדוק ולברור יפה יפה בדקדוק היטב שלא ימצאו בהם גרעינים מה' מיני דגן. וכתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' קכ"ב) דאפילו במקום שיש להתיר מכל מקום יחלטנו לכתחילה ברותחין^ג, דכל מה דאפשר לתקן מתקנינו, וכן כתב החיי אדם, עכ"ל המ"ב. והוסיף בשער הציון (אות ו) שכן כתב גם היעב"ץ במור וקציעה (סי' תנג), וכן ידוע שהתירו חכמי הדור כמה פעמים בשני בצורת.

אולם במעשה רב (אות קפב) כתב שאין להתיר מיני קטניות אפילו בשנת בצורת. וכבר הזכרנו לעיל דכן כתב הנשמת אדם (הלכות פסח שאלה כ) שאין להתיר כי אם כשאין להם מה יאכלו והיא שאלה של חיי נפש. והשערי תשובה (סי' תנג אות א) כתב, ואף במקום שיש קצת דוחק אין להתירה במדינות אלו שלא יבואו לפרוץ גדר וכן עמא דבר וכו', ועיין בלקוטי מהרי"ל אחר שהביא המנהג הלז כתב שהאוכלים בפסח עוברים בלאו דלא תסור וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה בידי שמים וכו' ע"ש ובמקום אחד עמדו קצת מהחכמים שרצו לפרוץ בזה ולא עלתה בידם לפי שחכמי הדור מגדולי אשכנז חרדו לקראתם ועמדו בפרץ וקיימו דברי חכמים והחליטו האיסור במדינות אלו, ועיי' שם עוד בשערי תשובה.

ביאורים והערות

יג. ראיתי מי שכתב שמה שהביא המ"ב בשם החתם סופר דמ"מ יחלטנו ברותחין קודם, הוא רק לטעם שהביא הטור וכן הג"מ בשם הסמ"ק דחיישינן שמעורב בהם חיטה, אבל לטעם הסמ"ק דאתי למיחלף (ובשו"ע הרב משמע דרמ"א נקט לעיקר טעם זה עי' בהקדמה לרשימת המינים) לא מהני מידי מה שחולטן קודם ברותחין, ע"כ. ואולי אפשר לומר דמש"כ החת"ס לחולטן ברותחין היינו משום דלכתחילה יש להחמיר כשני הטעמים.

ובמדריך הכשרות בהוראות לחג הפסח מטעם הרבנים הגאונים
הבד"צ שליט"א, נכתב כדלהלן: "אין להקל אפי'
בשעת הדחק (כפסק רבינו הגר"א במעשה רב) באיסור וגזירת
הקדמונים על כל מיני קטניות וכו' בפסח".

אכילת קטניות לחולה שאין בו סכנה, ולצורך רפואה
המשנה ברורה (סי' תנג סק"ז) כותב, ופשוט דהוא הדין לחולה
אף שאין בו סכנה דמותר לבשל לו אם צריך לזה. אלא
דצריך לבדוק ולברור יפה יפה בדקדוק היטב שלא ימצאו בהם
גרעינים מה' מיני דגן. וכתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' קכ"ב)
דאפילו במקום שיש להתיר מכל מקום יחלטנו לכתחילה ברותחין,
דכל מה דאפשר לתקן מתקנינו, וכן כתב החיי אדם, עכ"ל המ"ב י"ד.

וכשמבשל קטניות לצורך חולה או לצורך קטן באופנים המותרים,
צריך לייחד כלים מיוחדים לצורך הקטניות (מהר"ם שיק
או"ח סי' רמ"א). וכן כתבו פוסקי זמננו הגר"ש ואזנר (מבית לוי
מועדים פרק ס"ו סעי' ז') והגר"ג קרליץ (חוט השני פסח פי"ב הערה
י"ג). ומכל מקום יכול לבשלם על כירה שמבשל בה גם לפסח,
וא"צ כירה מיוחדת לקטניות, ויקפיד לנקותה לאחר השימוש, אבל
צריך להזהר שלא ינתז מהתבשיל מקטניות על מאכלים אחרים,
ומכל מקום בדיעבד אם ניתז, אם יש רוב, התבשיל מותר (הגר"ש
ואזנר שם).

ביאורים והערות

יד. בפסקי תשובות תנ"ג אות ט' שאם אין מזיק להתינוק, עדיף להאכילו
קורנפלור מאשר אורז וכוסמת.

לצורך תרופות בלבד (לא ויטאמינים ותוספי תזונה) לפי הוראות רופא, נהגו כל השנים להשתמש בתרופות המכילות קטניות (הרב הגאון ר' חיים יהודה כהן שליט"א).

קטניות לתינוקות וקטנים

כתב החיי אדם (כלל קכ"ז ס"ו) דכשם שהתירו קטניות לחולה שאין בו סכנה (עיי' לעיל בסמוך) ה"ה דמותרים לתינוקות הצריכים לכך^{טו}, דהא מבואר ברמ"א (סי שכ"ח ס"ז) דקמן דינו כחולה שאין בו סכנה. וכן נקטו בפשטות פוסקי זמננו (מבית לוי מועדי השנה פס"ו אות ו, הליכות אבן ישראל מועדים - מאכלים בפסח אות טז).

ולגבי קטניות לקטן, מותר לתת לצורך קטנים שיש להם מיחושים (אפילו אינם חולים) ואין צריכים חליטה ברותחין (אשרי האיש פרק נ"ט אות ח-ט). ומותר לתת לו אף תוך פיו ואין בזה משום איסור ספיה לקטן (שדי חמד אסיפת דינים אות ח מערכת חמץ ומצה סי' ו אות ו ד"ה ועתה).

ביאורים והערות

טו. ועד איזה גיל חשיב קטן כחולה שאין בו סכנה, לעניין בישול ע"י גוי בשבת כשאין לקטן מה לאכול, כתבו הערוה"ש (סי שכ"ח ס"ב) והקצות השולחן (סי קל"ד סק"ח) דכל זמן שצריך לאוכל מיוחד חשיב כקטן לעניין זה, ובחזו"א (או"ח סי' נ"ט סק"ג) כתב דהוא עד גיל ב' או ג' שנים, והמנחת יצחק (ח"א סי' ע"ח) כתב שהוא עד בן תשע שנים, וע"ש בחזו"א (סק"ד) דמ"מ בחשש כל שהוא ששינוי מאכל התינוק יגרום לקלקול קיבה או חום כל שהוא ה"ז בכלל ספק סכנה, שכל קלקול אפשר שיגרום חולי, וכל חולי הוא ספק סכנה ומחללין שבת למנוע זאת. וכ"כ בשולחן שלמה (סי שכ"ח סקל"ב). ולכאורה הכל לפי הענין וראות עיני המורה.

בספר "מבית לוי" מבעל "שבט הלוי" חלק מועדים (פרק ס"ו סעי' ו) כתב "ולקטנים שאין להם צורך כלל דוקא בקטניות, אין לתת להם, אלא עד גיל שנתיים ולא יותר"

וע"ש במהר"ם שיק דמייחדים כלים מיוחדים לקטניות. וכ"כ בהליכות שלמה (מועדים, פסח פ"ד הערה 102) וקובץ תשובות (ח"ג סי' פ"א אות ו) וכן מודגש כמה פעמים במדריך הכשרות. ובהליכות אבן ישראל (שם אות טז) הוסיף שצריכים גם לייחד מקום מיוחד לקטניות עצמן, שלא יתערבו במאכלי הפסח.

והנה במ"ב (סי' תנג סק"ז) כתב 'ומ"מ בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול מותר לבשל כל המינים חוץ מה' מיני דגן ומ"מ גם בכגון זה יקדים קטניות לאורו ודוחן ורעצקע (כוסמת) שהם דומין יותר לה' מינים ושייך בהו טפי למיגזר' ע"כ. ולכאורה אפשר לומר דמה שכתב המ"ב להקדים שאר קטניות לאורו כיון שאורו דמי טפי לדגן ויש לגזור ביה טפי, היינו רק לטעם דאתי לאיחלופי בין מעשה קדירה של קטניות לדגן, (ובשו"ע הרב משמע דרמ"א נקט לעיקר טעם זה, עיי' לקמן בהקדמה לרשימת המינים), אבל לטעם דשמא מעורב בקטניות גרעיני תבואה לכאורה אין חילוק בין אורו לשאר קטניות.

ולכאורה לפ"ו כשנותן קטניות לתינוקות, אולי יש להקדים דייסת קורנפלור (עמילן תירס) לדייסת אורז וכוסמת. זולת אם יש שינוי ממאכלו דיש ליזהר מאוד בזה וכנ"ל בשם החזו"א.

בשאלה מה להעדיף לקטן או חולה, כמובן במקום שאפשר, מצה שרויה או קטניות, כתב בספר "מבית לוי" מבעל "שבת הלוי" מועדים (פרק ס"ה סעיף ח' וכן שם בפרק ס"ו סעי' ו') "עדיף שיאכל שרויה שהוא חומרא ולא יאכל קטניות שאיסורו חמור אצל בני אישכנו", ופשוט הדבר שצריך להעדיף מצה שרויה על פני קטניות, שכן קטניות הוזכר בדברי הגאונים, והחזיקו בכך הראשונים, ולבני

אשכנז קטניות בפסח, נחשב איסור גמור, משא"כ שרויה שלא הוזכרו בספרי הפוסקים כהלכה, אלא בשו"ע הרב (חלק חו"מ בסופו שו"ת סי' ר). ועיי' בשערי תשובה (סי' ת"ס על בה"ט סק"י) ומשנה ברורה (סי' תנח סק"ד) שכתבו שאף שיש שאינם אוכלים שרויה בפסח אין זה מן הדין אלא רק חומרא. ועיי' בספר חג המצות להרה"ג רי"מ ליברמן (פכ"ה סט"ז) בשם שו"ת קניין תורה (ח"ב סי' פ"ז) שהמנהג בפולין שלא החמירו בזה בנשים וילדים. ובשם ילקוט אוהב ישראל שכתב שלא הקפידו על קטנים ואורחים שאכלו שרויה על אותו שולחן בכלים מיוחדים, ועיי' עוד שם במנהגי כמה קהילות בעניין הנ"ל.

קטניות שנפסלו מאכילת כלב

אם הקטניות נפסלו מאכילת כלב ליכא איסור כלל, ואע"ג שחמץ שנפסל מאכילת כלב אסור לאכלו כמבואר בשו"ע (סי' תמ"ב סעיפים ד, ט, עיי"ש במ"ב ס"ק מ"ג שאיסורו מדרבנן משום אחשביה), כתב בשבות יעקב (ח"ב סי' ה) שלענין קטניות לא החמירו.

וא"כ לכאורה אולי אפשר לומר דכל מיני חומרי גלם שמפיקים מקטניות, שאינם ראויים עכשיו לאכילת כלב, אפשר דמותרים בפסח. (ויש גם סוגי קטניות שגדלים בשרביטים, שלא עומדים לאכילת אדם, וא"כ יש לדון האם גם עליהם גזרו גזירת קטניות^{טז}) [לגבי תרופות מקטניות, כבר כתבנו לעיל שנהגו להשתמש בהם]. עיי' מנחת יצחק ח"ז סי' כ"ז לגבי מלח לימון מחמץ דאסר בהדיא.

ביאורים והערות

טז. עיי' להלן בערך שמן כותנה ובהערה שם.

רשימת המינים האסורים משום קטניות

הקדמה לרשימת המינים

דבינו פרץ בהגהות הסמ"ק, שהוא המקור הראשון לגזירת הקטניות, כתב בה שלשה טעמים. א. דכיון דקטניות מעשה קדרה היא ודגן נמי מעשה קדרה כדייסא אי הוה שרינן קטניות דילמא אתי לאיחלופי להתיר דייסא, דאידי ואידי מעשה קדרה. ב. וגם מידי דמידגן הוא כגון חמשת המינין. ג. וגם יש מקומות שרגילין לעשות מהן פת כמו מחמשת המינין ולכך אתי לאיחלופי לאותם שאינם בני תורה. וכתב שגם חרדל נכון לאסור משום דהוי מידי דמידגן.

ולמדנו מדבריו שחרדל אינו מין קטניות ממש לאוסרו מחמת הטעם הראשון והשלישי, אלא שכיון שדומה להן בענין מידגן אסרוהו כקטניות.

וכן נראה במהרי"ל (שו"ת מהרי"ל סי' כה) שכתב לגבי זרע קנבו"ם שהר"מ מערזבורק התיר כמון, אמנם לפי הסמ"ק נראה לאסור כל דמידגן. הרי שמהטעם הזה בלבד אסרוהו. ועוד כתב (ספר מהרי"ל, הלכות מאכלות אסורות בפסח סי' יז) שחסידים הראשונים לא היו מדליקין בפסח אותו שמן שקורין לינא אי"ל, דאינהו סברי כסמ"ק דקטניות וכל מיני קטנית אסור בפסח, ובשינויי נוסחאות מתוך כתבי ידות שונים של הספר מהרי"ל מוזכר שלינא אי"ל הוא זרע פשתן, וכתב בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קעז) שאף שזרע

פשתן אינו קטניות ממש כמפורש ברמב"ם (כלאים פ"א ה"ח) א, דומה הוא להן בענין מידגן.

מאיידך, הרמ"א (סי' תנג ס"א, ודרכי משה סק"ב) כתב שאני"ם ואליינד"ר אינן מין קטניות ומותר לאכלם בפסח, וכן פסקו האחרונים (ט"ז סק"א, מ"א סק"ג², שו"ע הרב ס"ד), ומבואר בטור (סי' רד) וכן ביאר כאן בשולחן ערוך הרב שאני"ם הוא שבת, ואליינד"ר כסבר.

והקשה ה"ז (שם) מדוע אסר הרמ"א (סי' תסד) לאכול חרדל בפסח כקטניות, ואילו באני"ם התיר, והלא הגדרתם שוה. וכוונת קושייתו, שהבין בדעת הרמ"א כפי שביארו בשולחן ערוך הרב, 'ולא נהגו איסור אלא במיני קטניות שהתבשיל הנעשה מהם מתחלף בתבשיל הנעשה ממיני דגן שהם דומים זה לזה ששניהם נקראים מעשה קדירה ולכך אסרו זה בשביל זה, אבל מיני זרעים כגון השבת (שקורין עני"ש) וכסבר (שקורין אליינד"ר) זרע אקלז"א וכיוצא בהם משאר מיני זרעוני גינה אין נוהגין בהם איסור'. הרי שהבין שהרמ"א נקט לעיקר רק את הטעם הראשון המובא בסמ"ק שחששו פן יבואו להחליף בין תבשיל של מיני קטניות לתבשיל של מיני דגן שדומים זה לזה בכך ששניהם נקראים מעשה קדירה, ולכן אסרו קטניות, אבל את הטעם של 'מידי דמידגן' לא נקט הרמ"א, ולכן לא אסר בזרעוני גינה, והחרדל והאני"ם והאליינד"ר

ביאורים והערות

א. הרמב"ם כותב שזרע פשתן הוא בכלל זרעוני גינה, ומבאר שהמינים שאין זרען נאכל נקראים זרעוני גינה.

ב. אלא שהגבילו ה"ז והמ"א שאין להתירם לגמרי מפני שקשה לבררם מגרעיני דגן, אבל קטניות נקטו שוודאי אינם.

כולם זרעוני גינה הם, כמבואר ברמב"ם (כלאים פ"א ה"ט) שהחרדל והכסבר [הוא האליינד"ר] זרעוני גינה.

ותיריץ המ"ז, ונראה הטעם לפי שגידול החרדל הוא בשרביטים דומה לגידול קטניות על כן הוי בכלל איסור קטניות. והוא טעם חדש שלא נזכר בראשונים, ושייך רק בחרדל ולא בשאר זרעוני גינה, ולכן התיר הרמ"א באני"ם ואליינד"ר. והעלה המ"ז מטעם זה שגם כמון מותר בפסח ואין בו חשש קטניות [מלבד סוג כמון הדומה בצורתו לדגן, שאסור משום שעלולים להחליף]. וכן הסיק בשו"ע הרב שם.

וכן עולה ממה שהקשה הגר"מ אריק בספרו מנחת פתים על הבית שלמה. בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קעז) כתב שזרע פשתן אסור משום קטניות, ואף שאינו קטניות ממש כמבואר ברמב"ם הנ"ל [וכן הוא בשו"ע (יו"ד סי' רצז ס"ג)], כיון דמידגן אסור, וכמבואר בהגהות הסמ"ק ובמהרי"ל שאף טעם זה לבדו דיו לאסור. ותמה עליו המנחת פתים (הגהות לשו"ע או"ח סי' תנג ס"א), שהרמ"א הרי חולק על הטעם של מידגן ולכן מתיר בזרעוני גינה, ובחרדל שהסכים לאסור הוא רק משום שגדל בשרביטין כדברי המ"ז והשו"ע הרב, ולכן כתב שאין לאסור זרע פשתן, וככמון שהתיר המ"ז אף שמשמע במהרי"ל (שו"ת סי' כה) שהכמון מידגן, וסיים 'ותמהני שלא הרגיש בדברי מ"ז והרב'.

והמנחת יצחק פסק (ח"ג סי' קלח אות ב') בענין שמן צמר גפן (ושמן פשתן/כותנה בכלל) שהוא בכלל איסור הקטניות, ולאחר מכן הביא (ח"ד סי' קי"ד אות ג') את דברי המנחת פתים

הנ"ל שהכריע להלכה כדברי המ"ז שזרע פשתן אינו בכלל קטניות והוא הדין בזרע צמר גפן, וסיים שם המנחת יצחק, 'וצ"ע להלכה'.

העולה מהנ"ל, דהסמ"ק ומהרי"ל ותרומת הדשן והמדרכי ועוד פוסקים, סוברים דזרעוני גינה בכלל איסור קטניות. ולחרמ"א, מג"א, מ"ז, שו"ע הרב, והמ"ב, זרעוני גינה אינם נכללים בכלל איסור קטניות.

במדריך הכשרות של הבר"צ במדור "ימי הפסח" כתוב "אין הכשר מהבר"צ לפסח, על שמן בותנה".

מיני קטניות שהביאו הפוסקים שאחרי השו"ע, ונוהגים גם בהם איסור קטניות.

טרם אכלה את ההקדמה רציתי להעיר עוד נקודה אחת. הנה המג"א בסימן תנ"ג ס"ק א' כתב "טטרקי" אינו מחמיץ (מור"ם לובלין). ובשו"ע הרב שם סעיף ג', כתב "טטרקי" (או היידן או גריקע) הוא ממיני קטניות וכו' וכן במ"ב שם סק"ד "וטטרקי שקורין אצלנו (גריקע) וכו' ג"כ מיני קטניות הן". וכן בחיי אדם (כלל קכ"ז ס"א). משמע מהם שלמדו בכוונת המג"א שטטרקי" אינו מחמיץ, דהוא לא מין דגן, אולם הוא נחשב כמיני קטניות.

כולם מתרגמים ש – "טטרקי" זה מה שאנו קורין "כוסמת", (אין זה כוסמין שהיא מחמשת מיני דגן) וכן שאלתי אנשים שהגיעו מרוסיה ואמרו שקורין לזה ברוסיה "גריקע", וכן כתבו בתרגומים.

ולפ"ז אנו רואין דיש ג"כ מיני קטניות שהם לא גדלים בשרביטים והם נחשבים כמיני קטניות, והם גם לא נחשבים כזרעוני גינה, דרמ"א הנ"ל והאחרונים כתבו דאין נוהגין בהם איסור

קטניות. דהרי האחרונים הנ"ל דסוברים כהרמ"א לגבי זרעוני גינה, וכתבו על "טטרכי" שזה נחשב כמיני קטניות.

ולפ"ז מדוייק מה שכתב בשו"ע הרב שם בס"י תנ"ג ס"ד כתב וז"ל: "ולא נהגו איסור אלא במיני קטניות שהתבשיל הנעשה מהם מתחלף בתבשיל הנעשה ממיני דגן שהם דומים זה לזה ששניהם נקראים מעשה קדירה ולכך אסרו זה בשביל זה".

ולפ"ז נראה שגם "קינואה" "צ'יה" "דור"א (מה שנקרא סורגום)^ג וכדו', כל הסוגים האלו נחשבים כמיני קטניות.

ביאורים והערות

ג. ע"י כף החיים סי' תנ"ג ס"ק ל"ד. דציין לשו"ת חיים שאל של הרב חיד"א זצ"ל ח"ב סי' מ"ז דכתב שם בפירוש דדורא הוי מיני קטניות. ולא דגן.

רשימת המוצרים:

אבטיח - אינו מין קטניות¹

אגוז מלך - אינו מין קטניות.

אגוז ברזיל - אינו מין קטניות.

אגוז פקאן - אינו מין קטניות.

אגוז מקדמיה - אינו מין קטניות.

אגוז קוקוס - אינו מין קטניות.

אגוז לוז (אילסר) (בונדק) - אינו מין קטניות.

ביאורים והערות

ד. בהליכות שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מועדים, פסח פ"ד סעי' ט"ז) כתב, אוכל אדם בפסח אבטיח עם גרעיניו כדרך שאוכלו כל ימות השנה, הואיל ועיקר האכילה הוא האבטיח (ושם בס"ק כ"ז הוסיף) דמסתבר שכל שאין אכילתו נחשבת בפני עצמה, אלא כך דרך אכילת הפרי שאוכל עמו גם הגרעינים, אין זה חשיב אכילת קטניות. (ולכאורה ה"ה בדלעת ובמילון). ועולה מדבריו שאכילת גרעיני אבטיח בפ"ע אין להתיר. (ועי' שם שהסתפק אם אפשר להפריש תרו"מ מהגרעינים על האבטיח כי הגרעינים נחשבים כקטניות). וכן כתב בספר "אשרי האיש" (מועדים פרק נ"ט סעי' ג') לגבי גרעיני דלעת, שנחשבים כקטניות ואסורים בפסח, מפני שהחמירו בכל הגרעינים הדומים לקטניות. וכן בחוט השני להגרנ"ק (חלק פסח פרק י"ב סעי' י"א ס"ק י"ג) כתב, גרעינים לבנים הגדלים בתוך הדלעת נראה שאם משתמש בהם עם פרי הדלעת וכו' אין הם נחשבים אלא כפרי הדלעת, ואם מתעסק בגרעינים עצמם להכינם לאכילה הרי הם נחשבים בפנ"ע ולא כהפרי, ודינם כקטניות שהמנהג לא לאוכלם בפסח. וכן הדין בגרעיני אבטיח. ופעם אמרתי להג"ר יעקב בלוי זצ"ל ששמעתי שהרב וואזנר זצ"ל פסק שלא לאכול גרעיני אבטיח בפסח מפני חשש גזירת קטניות, אמר לי מסתבר שכך צריך לפסוק. אמר לי הגאון הרב ר' חיים יהודה כהן שליט"א, שראוי לנהוג לאכול את האבטיח בלי הגרעינים, (דהיינו שמוציאים את הגרעינים מהאבטיח) משום חשש קטניות.

אגוז מוסקט - אינו מין קטניות^ה.

אגוז קשיו - אינו מין קטניות.

אָדְמָמָה - מין קטניות, וראה ערך אפונה ירוקה^ה.

אורז - מין קטניות^ז. (כולל כל סוגי האורז: מלא, בסמטי, יסמין, פרסי, ריזוטו).

אורגנו - אינו מין קטניות (ירק עלים).

אמרנט - ירבוז - מין קטניות^ה.

אניס - שבת (ינסון) - נהגו להחשיבו כקטניות^ט.

ביאורים והערות

ה. גדל על עץ. בספר מנהג ישראל תורה הביא דיש שחששו שממלאים בחורים של האגוז מוסקט בצק, ולכן יש אוסרים אגוזי מוסקט בפסח, ועל בתשובה מאהבה (סי קכ"ט). אולם בררתי בכמה מפעלים בהודו וכן אצל יבואנים של אגוזי מוסקט ולא שמעו מעולם על זה. וכן לא מצאתי אף פעם את החשש הנ"ל.

ו. אָדְמָמָה הוא מאכל שמורכב מפולי סויה בתוך התרמיל כשהם מבושלים בשיטת בישול ירוק - מבושלים קלות. המאכל נפוץ כחטיף. וראה ערך אפונה ירוקה בתרמילים.

ז. רמב"ם (הלכות כלאים פ"א ה"ח), שו"ע יו"ד (סי רצ"ז ס"ג).

ח. הצמח עם הזרעונים דומה לצמח קינואה, ויש אומרים שהוא סוג של קינואה.

במסכת שביעית פרק ט' משנה א' הפיגם **והירבוזין** השוטים וכו', בספר קב ונקי על הירושלמי, (וכן מצאתי בעוד ספרי מחקר על צמחים שנזכרו בחז"ל) פירשו "הירבוזין השוטים, מין ירבוז (כך שמו גם בערבית) הגדל בר, ועליו נאכלים, באנגלית "אמרנט".

ברמב"ם על המשניות וכן ברע"ב, וברש"י בסוכה ל"ט ע"ב תרגמו את שמותיהם של הצמחים הנ"ל, אולם אין אנו יודעים מה הם.

גם כהיום ה"ירבוז" גדל בר בהרבה מקומות בארץ.

ט. ברמ"א (סי' תנ"ג ס"א) כתב דזרעוני גינה לא הוי מין קטניות, אולם במהרי"ל ובהגהות סמ"ק משמע דגזרו גם על מיני זרעים. וכן נהגו

אפונה יבשה - מין קטניות⁷.

אפונה ירוקה בתרמילים - נהגו להחשיבו כקטניות⁸.

ביאורים והערות

העולם להחשיבם בגזירת קטניות. ועל באריכות בהקדמה לרשימת המוצרים.

7. רמב"ם (הלכות כלאים פ"א ה"ח). שו"ע (י"ד סי' רצ"ז ס"א).

8. החיד"א בברכי יוסף (סי' תנ"ג אות ב) הביא בשם הבית דוד (להרי"ד משאלוניקי, או"ח סי' ר"ו), פולין לחים נראה שהם מותרים. אולם החיד"א כתב, ולי נראה דיש לפקפק לבני אשכנז שנהגו להחמיר אפילו בחרדל שדומה לקטניות, וראיית הרב בית דוד יש לדחות, עכ"ל. והמעייין בספר בית דוד יראה דמשמע דלא התיר בשופי, רק לצורך גדול ובתנאי שיתנם במים רותחים מיד כשיתנם בקדירה, לצורך חליטה. אמנם באשל אברהם שסביב השו"ע להגאון ר' אברהם אופנהיים (סי' תנ"ג סק"ב) כתב להתיר פולין חדשות, וז"ל פולין חדשות אפשר דמותרים בפסח מהא דקיי"ל הנודר בירק אסור בפולין לחין, וא"כ דוקא הישנות דהוי מידי דמידגן (אסורים). ע"כ. אולם בספר מנחת פיתים (להג"ר מאיר אריק זצ"ל) או"ח תנ"ג כתב דלדין, דהיינו לרמ"א ט"ז ושו"ע הרב דעיקר תלוי במה שעושים ממנו מעשה קדירה ולא משום כל מיני דמידגן, גם פולין לחים בכלל איסור מנהג קטניות, ודלא כהאשל אברהם הנ"ל, עכ"ל. ועל גם בשו"ת מהר"ש ענגיל מרדומישלא (ח"ד סי' כ"ו) שהעלה דפול הלח דינו כקטניות לגבי פסח.

בהליכות שלמה להגרש"ז אויערבך זצ"ל (מועדים, פסח פ"ד ס"ק כ"ו) כתב **שהשעועית הירוקה** שנאכלים השרביטין עם הגרעינים הרכים בפנים, הו"ל ספק קטניות, ולכן היקל להשתמש בכלים שבישלו בהם במקום הפסד מרובה ובדיעבד לאחר מעל"ע. **אולם** יש לדון אם גם הפוסקים דלעיל עסקו באופן שאוכל את **הקטניות לחים כשהם בתוך השרביטים**, דאפשר דכיון דעיקר המאכל הוא השרביט ולא הקטניות בתוך השרביט. ואין על הנ"ל גזירת קטניות, ובפרט בסוגים כאלו שעיקר הגידול הוא לאכול רק את השרביטים ולא הקטניות שנמצאים בפנים כגון **במיה**. (בהליכות שלמה כתוב מפורש שמדבר על **השרביט עם הקטניות**, כי זה מה שנקרא כהיום **שעועית ירוקה**), וכן יש לדון אם הוציא את הקטניות מהשרביטים, ואוכל את

אפונה טרייה - נהגו להחשיבו כקטניות, וראה ערך אפונה ירוקה בתרמילים.

אזוקי (שעועית קטנה אדומה) - מין קטניות.

בהרט - תערובת של תבלינים, יתכן שמעורב שם קטניות.

בונדק - ראה אגוז לוז.

בזיליקום - אינו מין קטניות (ירק עלים).

בוטנים (אגוזי אדמה) - מין קטניות^ב

ביאורים והערות

השרביטין בלי הקטניות, עיין בחלקת יעקב סימן ע"ב אות ב דכתב "ולפע"ד אין להתיר, כי בעזהש"י אין הדחק כ"כ להתיר וכו' והביא ראה מהברכי יוסף" הנ"ל.

יב. בספר מקראי קודש להגרצ"פ פראנק (פסח ח"ב סי' ס' אות ב) מסתפק לעניין בוטנים בפסח, שהם נאכלים חיים, ואין דרך לעשות מהם דגן, ואין בהם תערובת של חמשת המינים, לפי טעמי האיסור, הרי שיש מקום להתיר את הבוטנים באכילה בפסח. אולם במסקנת הדיון הוא כותב, 'עם כל זה אין אנו נוהגים לאכלו'. ובשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג' סי' ס"ג) התיר בוטנים, ומטעם אחר, הואיל ובזמן החכמים שאסרו קטניות בפסח לא מצאו עדיין את הבוטנים ולא גזרו במפורש עליהם, לפיכך אין חל עליהם איסור קטניות דדי לנו במה שאסרו חכמים במפורש, אולם מסיים 'כי במקום שכבר קיים מנהג לאסור בוטנים אין להתיר, אך במקום שאין מנהג כזה, הבוטנים מותרים, כי בדברים כאלו אין להחמיר, עיי' שם.

אולם לפי המנהג בירושלים אין אנו אוכלים בוטנים בפסח, וכמובא במדריך הכשרות מכתב מהבד"צ בסעיף א' וגם בוטנים הם בכלל קטניות כפסק רבני ירושלים. וכן כתב בשו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' פ"ח) 'והנה הוגד לי שגם הפרי שקורין 'ערדנוס' (אגוז אדמה) אין אוכלים בירושלים בפסח מפני גזירת קטניות, ובאמת פירא זה הוא מין קטניות שכן גדל בשרביט תחת הקרקע, ונקרא ג"כ בחכמת הבאטניק 'הילצענפרוכט', ע"כ. וכן בחלקת יעקב (או"ח סי' ר"ז אות ב). וכן בספר ליקוטי מהרי"ח (ח"ג דף כ"א ד"ה ועיין) כתב, 'ואגב אעורר אודות הפרי שקורין 'אמעריקאנישי ניסלעך' הנה לא אזלינן ביה בתר שמא,

במיה - נהגו להחשיבו כקטניות, וראה ערך אפונה ירוקה בתרמילים.

ליקריץ (במבליק) (שוש קירח) - הגבעולים אינם מין קטניות^א.

בצל יבש - אינו מין קטניות.

ג'וגי ברי - אינו מין קטניות.

גואר גאם - מין קטניות^ד.

גולדן ברי - אינו מין קטניות.

גישר - קליפות פולי קפה, אינו מין קטניות. ראה ערך קפה.

גרגיר (הנחלים) - אינו מין קטניות (עלים)^ט.

גרעיני אבטיח - נהגו להחשיבו כמין קטניות וראה ערך אבטיח, ושם בהערה.

גרעיני דלעת - נהגו להחשיבו כמין קטניות וראה ערך אבטיח, ושם בהערה.

גרעיני מילון - נהגו להחשיבו כמין קטניות וראה ערך אבטיח, ושם בהערה.

דורה (סורגום) - מין קטניות^ז.

ביאורים והערות

והוא מין קטניות גמור וברכתו בפה"א, ואסורין לאכלן בפסח משום גזירת קטניות'. ע"כ. ובפרט לפי הגדרת הרמב"ם (הלכות כלאים פ"א ה"ח) שכל צמח שהחלק הנאכל בו הוא הזרע מוגדר כקטניות. וזו המציאות גם לגבי בוטנים.

יג. הוא סוג צמח. וזה דווקא אם משתמש בגבעולים שהם עיקר שימוש. הגבעולים הם עיציים ונמכרים בחנויות תבלינים..

יד. גדל בשרביטין כמו שעועית. נקרא גם שעועית הגואר.

טו. השחלים והגרגר שזרען לזרע. (תוספתא, שביעית ב', ט'). עיקר השימוש בו הוא ב-עלים בלבד.

טז. שו"ת חיים שאל לחיד"א (ח"ב סי' מ"ז).

דוחן - מין קטניות^ז.

דלעת - אינו מין קטניות וראה ערך אבטיח.

הל - נהגו להחשיבו מין קטניות^ח.

וניל - אינו מין קטניות, גדל על עץ^ט.

זנגביל (גינג'ר) (אינגבר) - שורש, אינו מין קטניות^ז.

זעפרן - אינו מין קטניות (ירק עלים). אולם אין משתמשין בו בפסח כמבואר ברמ"א הלכות פסח^{כא}.

ביאורים והערות

יז. רמב"ם (הלכות כלאים פ"א ה"ח). שו"ע (יר"ד סי' רצ"ז ס"ג).

ית. כך נהגו, הואיל וגדל על צמח ירוק, ויש ספק אם הוא עץ, והיות שהגרעינים הם בתרמיל (הלקט) לכן החמירו, ויש מערערים שהצמח הנ"ל הוא בהגדרת עץ, היות והוא רב שנתי, ומתחיל לתת פירות רק אחרי כמה שנים, אולם זה לא ברור כ"כ שהוא בגדר עץ.

יט. צמח הוניל הוא צמח מטפס על עצים או עמודים כדוגמת עצי גפן ועצי פלפל שחור, ומגיע לגובה של כמה מטרים. הפרי הוא הלקט עם פירות מוארך ודק. דומה לתרמיל וצבעו על העץ הוא צהוב. צורת הפירות בתוך התרמיל דומה לשעועית. מייבשים את התרמילים במשך 10-12 יום בשמש, וצבע התרמילים של הוניל הופך לחום. מתחיל להניב פירות רק כעבור כ- 20 שנים של הנטיעה, ממשיך להניב במשך עשרות שנים, עד כ- 50 שנים. לכאורה דינו כעץ. **וכן נהגו בועד הכשרות כל השנים שוניל נחשב עץ.** וכך נהגו כל הקהילות האשכנזיות בעולם כל השנים להחשיבו עץ, (ובעץ לא נהגו איסור קטניות, ע"י ערך קפה) ולאשר שמושו בפסח.

כ. זנגביל הוא שורש, לא קטניות. ונהגו להשתמש בו בפסח כתבלין

בחרוסת (הלכות פסח סי' תע"ג סעי' ה' ברמ"א, ובשו"ע הרב שם סעי' ל"ג).

ראוי וכדאי להשתמש לפסח בזנגביל יבש, ולא בזנגביל טרי, כי לפי הוראות משרד הבריאות הזנגביל הטרי חייב לעבור טיפול בקיטור (לכל ימות השנה אין בזה חשש).

כא. רמ"א הלכות פסח (סי' תס"ז ס"ח) וז"ל, והמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכום שקורין זפרי"ן וכו'. והם עלי צמח מסוים. ואינו דומה בכלל

זעתר (אזוב) - אינו מין קטניות (עלים) כב.

חומס - מין קטניות כג.

חוחובה - אינו מין קטניות, גדל על עץ.

חולינג'אן - שורש, אינו מין קטניות.

חואג' כל הסוגים לקפה, למרק, לבשר, ולדגים, - הוא תערובת תבלינים ויש בהם קטניות.

חילבה (תלתן) - מין קטניות כד.

חמניות [גרעינים שחורים] - מין קטניות כה

חרדל לבן ושחור - מין קטניות כו.

חרובים - פרי עץ ואינו קטניות. ראה ערך קפה.

ביאורים והערות

למה שקורין היום כורכום (באנגלית טורמריק), שהוא שורש (ולא עלים) של צמח אחר, כמו זנגביל, וגם גדל במקומות אחרים בעולם ולא נאסר מעולם.

כב. אולם בתבלין זעתר (תערובת תבלינים שמוסיפים לזעתר), יש כאלו שמוסיפים לתערובת, חמץ כמו פירווי לחם או קמח או שומשום מטוגן בחמץ, ולכן אין להשתמש בו בפסח.

כג. הוא הנקרא "חימצין" (חולין נב.). בשו"ת רב פעלים (ח"ג סי' ל' בד"ה ודע) כתב לאסור לאשכנזים ולהתיר לספרדים.

כד. רמב"ם בפירוש המשניות, כלאים (פ"ב מ"ה), תלתן, הוא הנקרא בערבי "חילב"א, וכן הוא בספר הערוך (ערך תלתן). וברש"י (ביצה ג: ד"ה תלתן, ב"ק פא. ד"ה חוץ משדה) פירש דתלתן הוא מין קטניות.

כה. כן כתב בשו"ת בית שלמה (יור"ד סי' קע"ז) ובאבני נזר (סי' שע"ג) ובשו"ת מרחשת (סי' ג) ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל). ואע"פ שאין עושים מהם מעשה קדירה, ואינם גדלים בשרביטין, ולכן בשעת הדחק יש שהתירו שמן חמניות לפסח, מ"מ מנהג העולם להחשיבם כקטניות. ועי' בערך שמן חמניות.

כו. הרמ"א (הלכות פסח סי' תס"ד ס"א) כתב, 'והמנהג שלא לאכול חרדל כלל בפסח אפילו נתערב קודם פסח, דהוי מין קטניות, שנוהגין בו איסור'.

טימין - אינו מין קטניות, (ירק עלים).

טחינה - מין קטניות, מיוצרת משומשום.

כוכבי אניס - פרי עץ ואינו קטניות כז'.

כוסברה זרעים - נהגו להחשיבו מין קטניות. ראה הקדמה לרשימת המינים.

כוסברה עלים - אינו מין קטניות, (ירק עלים).

כוסמת ירוקה, וחומה (קלויה) - מין קטניות כח'.

כמון - נהגו להחשיבו מין קטניות כט'.

ביאורים והערות

הט"ז (ס"י תנ"ג סק"א) ביאר, דאף שאינו מין קטניות (לפי דעת הרמ"א דזרעוני גינה אינם מין קטניות), מ"מ הואיל והוא גדל בשרביטין כעין קטניות אסרוהו. וכן הוא בשו"ע הרב (ס"י תסד ס"ב, ס"י תנ"ג ס"ד). וכן הוא בלבוש וכ"כ הברכי יוסף (ס"י תנ"ג אות ב') והחיי אדם (כלל קכז ס"א). ועיי' באריכות בהקדמה לרשימת המינים.

כז. עיין ערך קפה.

כח. כוסמת היא מין קטניות, ואינה מחמשת מיני דגן, להבדיל מכוסמין,

שהוא מחמשת מיני דגן. במג"א (ס"י תנג סק"א) כתב בשם המהר"ם (שו"ת

מהר"ם לובלין ס"י עח), טטורק"י אינו מחמיץ. וכן כתב שם שו"ע הרב (ס"ג). והמ"ב (סק"ד) כתב, וטטורקי שקורין אצלינו גריקע וכו' ג"כ מיני קטניות הן. עיין בהקדמה לרשימה.

כט. בשו"ת מהרי"ל ס"י כ"ה כתב, הר"מ מרזבורק התיר כמון, אמנם לפי

הסמ"ק נראה לאסור כל דמידגן כמו חרדל. אולם לפי הרמ"א (ס"י תנג

ס"א) שכתב דזרעוני גינה אינם מין קטניות לכאורה גם כמון יהא מותר.

ובט"ז (סק"א) מחלק בין כמון שגרעיניו דומין לדגן ולכן מחמירין בו כמו

בכל קטניות לבין כמון שאין צורתו דומה לדגן שאין מחמירין בו. ובחק

יעקב (ס"י תנג סק"ט) כתב, גם בכמון שקורין קימ"ל נוהגים היתר, וקצת

מחמירים באלו המינים, ועי' בתשובת מהרי"ל ס"י כ"ה שכתב שני דעות

בכמון וכו', ומסיים החק יעקב שם, ולע"ד אין להחמיר יותר, דגם קטניות

עצמו הוא חומרא בעלמא הוא, והבו דלא לוסיף עלה.

כורכום - אינו מין קטניות. (שורש) ל.

לואיזה - אינו מין קטניות (עלים גדלים על עץ).

לוביה - מין קטניות.

לימונית ריחנית - עשב לימון - אינו מין קטניות (ירק עלים).

ליפתית (קנולה) - נהגו להחשיבו מין קטניות לא.

ביאורים והערות

אולם למעשה נהגו העולם להחמיר בכמון כמו הקצת מחמירים בחק יעקב, וכשיטת הסמ"ק והתרומת הדשן ועוד ראשונים להחשיבו מין קטניות. ועיי' באריכות בהקדמה לרשימת המינים.

ל. עיין ערך זעפרן

לא. בשו"ת אבני נזר (חלק או"ח סי' שע"ג וכן בהשמטות סי' תקל"ג) כתב דיש לזה דין קטניות. אולם בהשמטות סיים דאם יבשלו השמן קודם פסח בלא מים מותר ונכון שיבשלוהו קודם הפסח. וכן בשו"ת דעת תורה (למהרש"ם חלק א' סי' קפ"א) סיים כי אם הוא שעת הדחק ומניעת שמחת יו"ט אפשר להתיר בשמן זה, ומ"מ במקום שנהגו איסור לא רצה להתיר, אבל במקום שנהגו בזה היתר כתב שיש להם ע"מ שיסמוכו. אנו רואין שהאחרונים אוסרים להשתמש בשמן קנולה ורוצים להתיר רק בשעת הדחק ממש.

אולם באגרות משה (או"ח חלק ג' סי' ס"ג) כתב שרק מינים שהיו בזמן רבותינו הראשונים, גזרו עליהם ואסרום, אבל גרגרי בוטנים שלא היו ידועים לרבותינו הראשונים, י"ל שלא גזרו עליהם את גזירת הקטניות, והוסיף שמטעם זה לא גזרו על קמח תפו"א משום קמח מיני דגן, דאין לנו לאסור אלא את המפורש בראשונים לאסור, וכיוון שתפוחי אדמה לא היו מצויים בזמנם, לא גזרו עליהם. אולם מסיים שבמקום שכבר קיים מנהג לאסור בוטנים אין להתיר, אך במקום שאין מנהג כזה, הבוטנים מותרים, כי בדברים כאלו אין להחמיר. וכן בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' רז אות ב) מתיר בשעת הדחק שמן בוטנים (ולכאורה יש לנו ראייה מהאחרונים הנ"ל שאין בזה היתר אלא בשעת הדחק ממש, ואפילו לפי האגרות משה אם המנהג להחמיר אין להתיר. וראיתי כאלו שכתבו שהיות והליפתית אינו עומד למאכל אדם, אלא למאכל בהמה או לשמן בלבד, אין בזה גזירת קטניות,

מאש (שעועית קטנה ירוקה) - מין קטניות.

מירון - אינו מין קטניות, (ירק עלים).

מילון - אינו מין קטניות. וראה ערך אבטיח.

מרזה - אינו מין קטניות, (ירק עלים).

משייה - קליפות אגוזי מוסקט, אינו מין קטניות^{לב}.

נבטים - נהגו להחמיר ע"ז כקטניות^{לב}.

סויה - מין קטניות.

סומק - תבלין, אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ^{לד}.

ביאורים והערות

ומאבני נזר ומהרש"ם הנ"ל לא משמע שהתירו מחמת כן). בספר הליכות שלמה (מועדים, פסח פ"ד סעי' י"ז) כתב, המנהג שלא להשתמש בשמן כותנה בפסח כדין שאר קטניות, והוסיפו בהערה (ס"ק כ"ח), שאף שאין אוכלים את גרעיני הכותנה עצמה אלא את השמן בלבד, ואם כן יש מקום לומר דבכה"ג לא גזרו על קטניות, אין זו סברא ברורה כ"כ. ועיי"ש עוד. [כאן אין את ההיתר של המנחת פיתים (עי' בהקדמה לרשימה) היות כי קנולה-ליפתית הם זרעים קטנים שגדלים בשרביטים, וא"כ יש לדונם כמו חרדל שהרמ"א (סי' תסד ס"א) מחמיר עליו כקטניות].

לב. משייה היא קליפת אגוז מוסקט שהוא פרי עץ.

לג. אע"פ שאין רגילות לעשותם מעשה קדירה וגם אינם מידגן. אולם הואיל והם יוצאים מקטניות וגם הרבה פעמים נשארים הקטניות על הנבטים צריך להחמיר (שמעתי מהגרי"ב זצ"ל). ושמעתי מהגר"ר חיים יהודה כהן שליט"א דהמציאות הוא כהיום שנשארים כמעט כל הקטניות על הנבטים, והיצרנים של הנבטים משתדלים שישארו כמה שיותר קטניות על הנבטים, ולכן וודאי דאסור לאוכלן בפסח.

לד. במסכת פאה (פ"א מ"ה) ובאילן ה"אוג" ופירש הרע"ב "אילן שהפרי שלו אדום וכו' ורמב"ם פירש שהוא צמח שמעבדים בו העורות וקורין לו בערבי סומא"ק והאשכולות שלו ראויין לאכילה". וכן במסכת דמאי, (פ"א מ"א) "וביהודה ה"אוג" ועיין שם ברע"ב.

- סלרי זרעים - נהגו להחשיבו מין קטניות. וראה ערך אניס.
- סלרי עלים - אינו מין קטניות ומשתמשים בו בפסח לכרפס.
- עדשים ירוקים - מין קטניות.
- עדשים אדומות - מין קטניות.
- עדשים ירוקים טריות כשהם בשרביטין - נהגו להחשיבו כקטניות וראה ערך אפונה טרייה.
- עולש - שורש, אינו מין קטניות.
- עלי דפנה (ער אציל) - אינו מין קטניות (עלים גדלים על עץ).
- ערמונים - אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ.
- פופקורן - מין קטניות. ראה ערך תירס.
- פול גדול - מין קטניות.
- פול (מצרי) קטן - מין קטניות.
- פולים טריים בתרמילים - נהגו להחשיבו כקטניות, וראה ערך אפונה טרייה.
- פטרוזיליה - אינו מין קטניות (ירק עלים).
- פיסטוק חלבי - אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ.
- פלפל שחור - אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ לה.

ביאורים והערות

לה. במסכת סוכה (ל"ה ע"א) "ואימא פלפלין, כדתניא היה רבי מאיר אומר ממשמע שנאמר, "ונטעתם כל עץ" איני יודע שהוא עץ מאכל, מה ת"ל עץ מאכל, עץ שטעם עצו ופריו שוה, **הוי אומר זה פלפלין**, ללמדך **שהפלפלין חייבין בערלה**, ואין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר "לא תחסר כל בה". ופירש"י שם "חייבין בערלה, דלא תימא מין ירק הוא, מפני שהוא עץ שפל כמין רותם שאינו גבוה מן הארץ". לא תחסר כל בה. ולימדך האי עץ מאכל, דאפילו פלפלין בכלל. ועיין שם בתוס' ד"ה ללמדך.

פלפל לבן - אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ^{לז}.

פלפל אנגלי (פיאמנטו) - אינו מין קטניות, פרי הגדל על עץ^{לז}.

פפריקה מתוקה - ירק, אינו מין קטניות.

פפריקה חריפה - ירק, אינו מין קטניות.

קנולה - נהגו להחשיבו מין קטניות, ראה ערך לפתית.

שאטה - פלפל חריף - ירק, אינו מין קטניות.

צ'ילי - פלפל חריף - ירק, אינו מין קטניות.

פרג - מין קטניות^{לח}.

פשתן זרעים - נהגו להחשיבו מין קטניות^{לט}.

ביאורים והערות

כהיום - רוב גידול הפלפל השחור בעולם, הוא בהודו ובווייטנאם יש גם בברזיל. הוא עץ מטפס, המגיע לגובה 5 - 7 מטרים, מתחיל להניב פרי כעבור 3 - 4 שנים, נותן פירות כ - 20 שנים.

לו. פלפל לבן, הוא פלפל שחור מקולף.

לז. אולם לגבי שימוש בו בפסח, היות שהוא עובר רתיחה במים למנוע ריקבון, אין הבדל צ' מאשרים את הפלפל אנגלי לפסח.

לח. רמב"ם הלכות כלאים (פ"א ה"ח). שו"ע (יו"ד סי' רצ"ז ס"ג).

לט. האם בפשתן נוהגת גזירת קטניות יש מחלוקת. ברמב"ם (פ"א מהלכות כלאים ה"ח) כתב מפורש זרע פשתן הרי הוא בכלל זרעוני גינה, וביתר שאת כתב בפירושו המשניות להרמב"ם (כלאים פ"ב מ"ד), והודיעני שזרע פשתן אינו מין קטניות אבל הוא כזרעוני גינה, נמצא דלפי שיטת הרמ"א (סי' תנג ס"א) דזרעוני גינה אינם בכלל גזירת קטניות, לפי הרמב"ם דפשתן נחשב כזרעוני גינה אינו מין קטניות ומותר. אמנם בשו"ת מהרי"ל (סי' כ"ה) כתב לאסור, מטעם סברת הגהת הסמ"ק דכל מילי דמדגן אסיר. וכן מוכח ממה שכתב מהרי"ל (מנהגים הלכות מאכלות אסורות סימן י"ז), אמר מהר"ש

צ'ה - זרעים - נוהגים להחשיבם כקטניות^מ.

צפורן - אינו מין קטניות, גדל על עץ. אולם נהגו שלא לאכלו בפסח^{מא}.

צנובר - אינו מין קטניות, גדל על עץ אורן.

קוקוס - אינו מין קטניות, גדל על עץ.

קורנפלור (עמילן תירס) - מין קטניות.

קימל - נהגו להחשיבו מין קטניות. וראה אניס.

קינואה - (צהובה, אדומה, שחורה) נהגו להחשיבו מין קטניות^{מב}.

ביאורים והערות

חסידים ראשונים שבעיר ניישטט לא היו מדליקים בפסח אותו שמן שקורין לינא אייל (פשתים באדיש 'ליינען') רק שמן זית, ואינהו סברי כסמ"ק דקטניות וכל מיני קטניות אסור בפסח, והא נמי מין קטניות. נמצא דלפי המהרי"ל פשתן נחשב מיני קטניות (ותלוי במחלוקת הרמ"א והמהרי"ל לגבי זרעוני גינה האם הם נחשבים קטניות). וכ"כ בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קעז), ע"ש. עי' בהקדמה לרשימת המינים.

מ. עיין לעיל בהקדמה לרשימה.

מא. ברמ"א הלכות פסח (סי' תס"ז ס"ח) כתב, והמנהג במדינות אלו שלא לאכול וכו' נעגליך (צפורן). ושם במ"ב (ס"ק ל"ד) כתב שטעמו מפני ששורין אותן במי שעורין קודם שמייבשין אותן. וכן אסרו בשו"ע הרב (סי' תס"ז סכ"א) ובחיי אדם (כלל קכ"ז ס"ב). ועי' במ"ב מהדרת דרשו סי' תס"ז הערה ל"ט, דהביאו מקובץ מבית לוי (ח"ה עמוד ס"ד) דאף כהאידינא איכא חששא בצפורן, שכן נוהגין לשרותה בספירט קודם ייבושה, ע"ש. ואף מרן הקה"י זצ"ל לא השתמש בצפורן בהבדלה בפסח מחמת החשש הנזכר (ארחות רבינו ח"ב עמוד פ"ז), וע"ע בפסקי תשובות (סי' תס"ז אות יא וסי' תצ"א אות ב ובהערות שם).

מב. שמעתי מהגאון הרב יעקב בלוי זצ"ל. ואחרי כמה שנים ראיתי אצל מי שגידל זרעוני קינואה כאן בארץ ישראל, וצורת גידולו דומה מאוד לצורת גידול של זרעוני דורה. (עי' בערך דורה)

קינמון - אינו מין קטניות. קליפות עץ הקינמון^{מג}.

קמח תירס - מין קטניות^{מד}.

קפה - אינו מין קטניות, גדל על עץ^{מה}.

ביאורים והערות

מג. הקינמון שאנו משתמשים, עשוי מהקליפות של עץ הקינמון, ולא שייך לקטניות. ונהגו להשתמש בו בפסח ליתנו כתבלין בחרוסת. (רמ"א

סי' תע"ג סעי' ה', שו"ע הרב שם סעי' ל"ג)

מד. עיין בערך תירס.

מה. בשע"ת תנ"ג סק"א כתב, ועיין בקונטרס הנ"ל (טוב עין לחיד"א) שגדול אחד היה מחמיר אף בקאפ"י אע"ג דודאי פרי עץ הוא, נראה שרוצה להחמיר לפי שההמון לא ידעו מה הוא, וידמו שהוא ג"כ מין קטניות, ויתירו הכל ויפרצו גדר הראשונים, ומ"מ אף במקומות שקיבלו חומרא זו בקאפ"י ג"כ אם חורכו קודם פסח יש להקל, וכמ"ש בשבות יעקב (ח"ב סי' ה, וכדלהלן), ודלא כהחק יוסף עכ"ד, ובמקומות אלו נהגו היתר פשוט בקאפ"י, ואעפ"כ זריזין מקדימין לחרוך את הקאפ"י קודם פסח, וגם לעיין קודם שקולין אותם לברר משם תערובות אורז ושאר מינים להיות נקיה מכל, משום חומרא דפסח, וברכת טוב תבא עליהם, עכ"ל.

בשו"ת חכם צבי (ח"ב ליקוטי תשובות סי' קכ"ז אות ב') דן בענין שתיית קפה בפסח לבני אשכנז, אם יש לומר שפולי הקפה הם קטניות ויש איסור לאוכלם בפסח, ופסק שאינו בכלל מנהג בני אשכנז הנוהגים איסור באכילת קטניות, הן מפני שהקפה לא היה מצוי באשכנז וצרפת כשגזרו על איסור הקטניות, והן מפני שאינו מאכל ואין עושים ממנו דייסא ומעשה קדרה, אלא קולים וטוחנים אותו ועושים ממנו משקה המתקיים לשעתו ואינו נעשה לימים רבים כדרך שכר שעורים. גם בשבות יעקב (ח"ב סי' ה) הותר לשתות את הקפה בפסח, אבל רק כשכבר קלו אותו לפני פסח. מעיקר הדין הוא מצדד שהקפה אינו נחשב כלל קטניות, אך למעשה סמך להקל רק בצירוף קלייתם של פולי הקפה לפני פסח מדין חרוכו קודם זמנו שאינו אסור בתוך זמנו.

ובנו של החכם צבי בשאלת יעב"ץ (ח"ב סי' קכ"ז) כתב שנוהגים בזמנו לשתות קפה בפסח, כיון שיודעים כבר שהמנהג שלא לשתות אותו היה

קקאו (שוקולד) - אינו מין קטניות, גדל על עץ מ¹. ראה ערך קפה.

ביאורים והערות

בטעות, שהרבנים הקודמים וגם בני הקהילה האמינו שהוא מין קטניות, אבל עכשיו שרבים מהם ראו אותו בגנות ופרדסי השרים שהוא אילן גדול בטלו הדבר ולית דחש ליה. ובכף החיים (סי' תנג ס"ק כ"ב) הוסיף, והרב עיקרי הד"ט (סי' ח"י אות ל"ד) כתב דאצלם המנהג פשוט לשתות הקאוי אף אם לא נתחרך קודם פסח, יעו"ש. ועוד כתב הכף החיים (שם ס"ק כ"א) וקאוי נוהגין היתר, פמ"ג (א"א סי' תס"ד סק"א, מש"ז סי' תנג סק"א) דשתיית הקאפ"ע נוהגין היתר וכו'.

מו. דינם של קקאו ושוקולד כדינו של הקפה, כיון שגם הוא גדל כפולים בתוך שרביט על גבי האילן, אלא שמאחר והוא התחיל להיות נפוץ במושבי בני ישראל אחרי שכבר הותר הקפה בפסח, לכן לא מצאנו פוסקים שדנו בזה משום קטניות. (בספר "מבית לוי" לבעל "שבט הלוי" מועדים, פרק ס"ז בהערה ב' כתב לגבי תה, וקפה, וקקאו, ע"י שיע"ת (תנ"ג סק"א) שהמנהג לאכלם כי קקאו גדל על עץ) אולם יש שנוהגים שלא לשתות קפה ולא לאכול קקאו בגלל מנהגם מזה דורות. וכל אחד ינהג כפי מנהג קהילתו ומשפחתו.

אולם אם מעורב בו לציטין שהוא חומר המופק מקטניות (מפולי סויה או קנולה), נהגו שלא להשתמש בו בפסח משום עירוב קטניות, כי אפילו אם הקקאו הוא הרוב, ואפילו אם יש ס' נגד הציטין (כי ב-200 גרם שוקולד יש רק 0.3 גרם לציטין) אסור,

ואף אם בפר"ח (סי' תנ"ג סס"ק א') ועוד כמה אחרונים התירו לערב לכתחילה כשיש רוב נגד הקטניות, אולם כבר הבאנו לעיל דבחק יעקב (סי' תס"ד סק"ג) ובשו"ע הרב (סי' תס"ד ס"ב) מבואר שאסור, שכתבו בטעם השני לגבי חרדל, שאם עירבו לכתחילה, אפילו לפני פסח, לא התירו את התערובות. וז"ל החק יעקב שם. ועוד יש לומר דדוקא אם נפל לתוך התבשיל כתב הרב (הכוונה הרמ"א) לעיל דאינו אוסר תערובתו, משא"כ שהוא מערב לכתחילה כדי למנוע מתסיסתו ואפשר להשהותה עד אחר הפסח לא שרינו לשתותו בפסח.

ואף אם אפשר לחלק כי רק בחרדל שהוא העיקר וניכר, כמש"כ שם החק יעקב ושו"ע הרב בטעם הראשון, אסרו לכתחילה, אבל לא משמע מלשונם כן, אלא כל ההיתר הוא רק בדיעבד. ולכן נהגו שלא לערב לכתחילה קטניות בתבשיל אפילו אם יש ששים א"כ נתערב בדיעבד,

קצח - מין קטניות מז.

ביאורים והערות

שאז מתירים וכנ"ל. וכן משמע מלשון התרוה"ד (סי' קי"ג) והרמ"א (סי' תנ"ג) ושו"ע הרב (סי' תנ"ג) והמ"ב שם, וכן משמע מרוב האחרונים דדוקא בדיעבד התירו, וכמבואר לעיל.

מז. קצח. מה שנקרא כהיום קצח אינו **לא קימל ולא כמון**, אלא סוג גרעין אחר, גרעין שחור קטן, הגדל בהלקט (פרי המכיל זרעים רבים), וצורת הגרעין שלו שונה לגמרי מגרעיני הקימל והכמון. שני אלו צורתם מאוד דומה, אולם שונים בצבעם, קימל הוא צבע חום, וכמון הוא צבע ירוק. גרעין הקצח נראה כמו שומשום שחור עמוק והוא **קשה**, (בניגוד לשומשום שהוא רך). שמו בערבית הוא 'גוחדה'. המאפיות מפזרות את הקצח על לחמניות וחלות.

לגבי זיהוי הקצח (מה שנקרא כהיום קצח) אבאר קצת. רוב המפרשים והפוסקים מפרשים היכן שזוכר קצח שהוא כמון או קימל. במשנה (עדיית פ"ה מ"ג, טבול יום פ"א מ"ה, עוקצין פ"ג מ"ו) מוזכר קצח, ופירש הרע"ב, מין זרע שחור ובלע"ז נייל"ו, שזה כמון או קימל, ובתפארת ישראל שם כתב שהוא קימל. וגם בשו"ע הלכות פסח (סי' תנ"ה ס"ו) 'לש המצה בקצח' פירשו הבאר היטב (ס"ק טז) והמ"ב (ס"ק מד) שהכוונה לקימל.

אמנם הנה בפסוק בישעיה (כ"ח כ"ה) כתוב 'והפיץ קצח וכמון יזרוק' ופירש האבן עזרא, קצח הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שחור, עכ"ד, ובתוספת יו"ט במסכת עדיות פ"ה מ"ג כתב וזה לשון הערוך "והפיץ קצח וכמון יזרוק", "פירוש קצח דומה לכמון, אלא שהקצח שחור ובלע"ז נייל"ו ע"כ. וכתב עליו הראב"ד ז"ל, ואין דעתי מיושבת עליו, לפי שלא ראיתי מימי אדם שזרעה בכוונה, והכתוב אומר (ישעיה כ"ח) "והפיץ קצח וכמון יזרוק" (הרי שנזרע ע"י אדם ועי' רש"י שם), ואני שמעתי כי הוא "אלקרוביי"א" והיא "אלכמון" אלא שהכמון ארוך ממנו מעט, והיינו דכתיב "והפיץ קצח וכמון יזרוק" וכתב (שם) לא בחרוף יודש קצח וגו' כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט" וכו'. ע"כ התוספת יום טוב. ויתכן שלהראב"ד קצח הוא מה שאנו קורין היום קצח.

ועוד מצאתי בברכות (מ.) על מאמר ר' חייא ברבי חנינא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב פירש"י רבותינו מפרשים ניילא בלע"ז, אבל אני שמעתי מין זרעים שזרעים אותו בארץ ישמעאל. יתכן לומר שפירושו

קרי - תערובת תבלינים ויש לבדוק אם יש בהם קטניות^{מח}.

קשיו - אינו מין קטניות, (עובר תהליך בישול קל, וייבוש בתהליך הקילוף) גדל על עץ.

רוזמרין - אינו מין קטניות. (עלים).

ביאורים והערות

השני של רש"י קצח אינו קימל או כמון, אלא מה שאנו קוראים היום קצח.

ואולי לכאורה אפשר להביא עוד מקור לקריאת שם קצח למין הקרוי כן בימינו, בס"י תנ"ה ס"ו כתב השו"ע לש המצה בקצח ושומשומין ומיני תבלין כשרה כיון שיש בה טעם מצה, ומכל מקום אין ליתן בה תבלין לפי שהיא חד ומחמם העיסה, ועל שם במ"ב ובמפרשים. ושם בשו"ע הרב (סעיף ל"ב) כתב לחלק בין שאר מיני תבלין דלא יתן אותם לכתחילה במצה לפי שהן חריפים ומחממים את העיסה, לבין קצח ושומשומין וכיוצא בהם ממיני זרעים שאין בהם חריפות כלל, ולכן מותר אף לכתחילה לערבם בתוך עיסת המצה. ע"כ. ואם נאמר שהקצח הוא קימל או כמון הרי יש בו חריפות כשאר תבלינים, ומדוע התיר השו"ע הרב ליתנו לכתחילה לתוך העיסה, אמנם אם נאמר שסובר שהקצח הוא מה שקורים היום קצח, שהוא כמו שומשום שחור ואין לו כמעט חריפות, מובן מדוע דינו כשמשומין שמותר לכתחילה ליתנו בעיסה.

ולסיכום לעניין איסור גזירת קטניות בפסח. לפי שיטת הרמ"א שזרעוני גינה אינם מיני קטניות (עיי' באריכות בהקדמה לרשימת המינים) כמון וקימל הם זרעוני גינה כמו אנ"ס. אמנם מה שמכונה היום קצח, צורת גידולו הוא בשרביט, ולכאורה כשם שהחמירו בחרדל שנכלל בדין גזירת קטניות, עיי' ברמ"א ס' תס"ד ובביאורו של הט"ז בס"י תנ"ג סק"א שהחרדל גדל בשרביט ודומה לגידול קטניות, גם מה שקורין היום קצח שגדל בשרביט נכלל בגזירת קטניות.

מח. התבלין נקרא על-שם עץ ה"קארי", גדל בהודו.

ברוב אבקות הקארי, יש עלי קארי וכן מוסיפים בתערובת זרעי כוסברה, חרדל, פרג, שומשום, ועוד תבלינים.

שומשום - מין קטניות מט.

שום - אינו מין קטניות נא.

שאטה - סוג פלפל חריף - אינו מין קטניות. (ירק).

שמיר - אינו מין קטניות. (ירק עלים).

שומר - אינו מין קטניות. (ירק עלים).

שומר זרעים - נהגו להחשיבו מין קטניות. וראה אניס.

שמן בוטנים - מין קטניות נא.

שמן פשתן - נהגו להחשיבו מין קטניות נא.

ביאורים והערות

מט. כן הוא ברמב"ם (פ"א מהלכות כלאים ה"ח), שו"ע יו"ד (סי' רצ"ז ס"ג), ושו"ע הרב (תנ"ג ס"ג), וע"ע בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קע"ז) שדן בארוכה האם המין המכונה אצלנו שומשומין הוא הקרוי כן אצל חז"ל, ומ"מ אסרו משום שיש בו כל התנאים הנזכרים במיני קטניות. בשמן שומשומין יש הרבה מגדולי הפוסקים הספרדים שהחמירו, עיין להלן בערך שמן שומשומין.

נ. לעניין אכילת שום בפסח, ברמב"ם (פ"א מהלכות כלאים ה"ח) ובשו"ע יו"ד (סי' רצ"ז ס"ג) כתבו דזרע השומין אינו בכלל קטניות. והשדי חמד (אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ו' אות ט') הביא, שרבי אברהם צבי אב"ד ראדום הוכיח מהמג"א (סי' תמ"ז סק"כ) שמותר לאכול שום בפסח. ודיוק זה קיים גם בשו"ע הרב (סי' תמ"ז ס"מ וסמ"א). והפמ"ג (סי' תס"ד א"א סק"א) כתב, יש נוהגין שלא לאכול שום בפסח ואיני יודע טעם למה. ומ"מ עתה אין להקל בפני ע"ה, ובצנעה לת"ח אין להחמיר עכ"ל. משמע דסבר דאין בשום גזירת קטניות. ובחיי אדם (כלל קכ"ז אות ז) כתב דמה שיש נוהגין שלא לאכול צנון ושומים אין לזה שום טעם וריח, ומותר להתיר להם בפשיטות, דודאי בזה לא שייך שום סייג. וכן נראה מדברי אחרונים רבים. וע"ע בנטעי גביראל (הלכות פסח ח"ב פל"ט ס"ה).

נא. ראה ערך בוטנים, ועי' בחלקת יעקב (או"ח סי' ר"ז אות ב').

נב. עי"י לעיל בערך פשתן, אולם בשמן קל יותר כמבואר באחרונים. ובפרט להדליק בשמנים מותר כמבואר ברמ"א (סי' תנ"ג ס"א) דכתב "וכן

מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם. וראה לעיל באריכות לגבי הדלקת שמן קטניות בפסח. ומנהגנו שאין מדליקין בשמן קטניות בפסח.

בעניין זרע פשתן / כותנה / צמר גפן וכן שמן פשתן / כותנה / צמר גפן, אאריך קצת. בשו"ת מנחת יצחק למרן הגר"י וויס זצוק"ל (ח"ג סי' קל"ח אות ב') דן בעניין שמן הנעשה מזרעים של צמר-גפן (קאטאנסיד-אוויל) אם יש בזה משום שמן קטניות, ולאחר שדן לומר שהרי הוא כמיני זרעים מזרעוני גינה, מביא מדברי החיי אדם (נשמת אדם שאלה ל"ג) שדן אם מותר לעשות יי"ש לפסח ממיני זרעים וקטניות, והוכיח לאיסור מדברי תרומת הדשן (סי' ק"ג) המתיר ליהנות שלא בדרך אכילה משמן זרע פשתן ושומשומין זרע קנבוס (הוא הכותנה), ומכאן דייק החיי אדם שאכילת שמן קטניות אסורה, שהרי הותר רק ליהנות ולא לאכילה. ומדייק מרן בעל המנחת יצחק, שעולה מדברי התרומת הדשן כפי שהביאו הח"א שזרע פשתן זרע קנבוס הרי הוא בכלל איסור קטניות שאסור לאכול מהשמן שממציים מהם. ונמצינו למדים לענייננו שזרע פשתן הרי הוא בכלל איסור קטניות לאכול את הזרע פשתן בעצמו.

הוכחה נוספת לאיסור יש להוכיח מהמובא במהרי"ל (מנהגים הלכות מאכלות אסורות בפסח סי' י"ז) 'אמר מהר"ש חסידים ראשונים שבעיר ניישטט לא היו מדליקים בפסח אותו שמן שקורין לינא אויל (פשתים בל"א ליינען) רק שמן זית, ואינהו סברי כסמ"ק דקטניות וכל מיני קטניות אסור בפסח, והא נמי מין קטניות'. בשינוי נוסחאות מתוך כתבי ידות שונים של הספר מהרי"ל מוזכר שאותו שמן הוא של זרע פשתן, ונמצא שעל זרע פשתן כתב מהרי"ל בשם רבו מהר"ש שהוא מין קטניות. הנה לשון מהרי"ל הוא דזרע פשתן הוא מין קטניות, אמנם כבר הבאנו שהרמב"ם כתב דזרע פשתן הרי הוא ממיני זרעוני גינה, ולא ממיני הקטניות, וכן הוא בשו"ע יו"ד (סי' רצ"ז ס"א).

ועיי' בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קע"ז) שעמד בדבר וכתב דבודאי אין כוונת מהרי"ל שזרע פשתן הוא בכלל קטניות, אלא כיוון שאנו סוברים וקיי"ל כהסמ"ק דכל דבר דמדגן ונעשה כרי הרי הוא בכלל איסור קטניות, שהרי זה הטעם שאסור לאכול חרדל בפסח, א"כ גם זרע פשתן בכלל איסור זה. אולם הגר"מ אריק בספרו מנחת פיתים (הגהות לשו"ע או"ח סי' תנ"ג) השיג עליו וכתב שלדידן להלכה זרע פשתן אינו בכלל איסור קטניות, והוכיח זאת מהמובא במהרי"ל (שם סי' כ"ה) שהר"מ מערזבוק התיר כמון, וכתב מהרי"ל שלפי הסמ"ק אסור כל מידי דמידגן ולכן גם כמון בכלל האיסור. אמנם אנו המתירים בכמון כמו שכתב הט"ז (סי' תנ"ג סק"א) להתיר ב'פעלד

שמן חמניות - נהגו להחשיבו מין קטניות^ג,

שמן כותנה - נהגו להחשיבו מין קטניות. וראה ערך שמן פשתן^ג.

ביאורים והערות

קימע"ל, אין אנו סוברים הכלל שטבע הסמ"ק דכל מין דמדגן אסור, וכמו שכתב שם הט"ז, שהרי הרמ"א התיר בעני"ס אף שהוא מידי דמדגן, והטעם שאסר רמ"א בחרדל אינו משום שהוא בכלל מידי דמידגן וכדברי סמ"ק, אלא משום שגידולו בשרביטים ודומה לגידול קטניות, וזה אינו בזרע פשתן, וכמו שכתב כל זאת מפורש השו"ע הרב (תנ"ג שם) שלדעת הרמ"א כמון וכל מיני זרעוני גינה מותרים. ומחמת כל זאת יצא הגר"מ אריק להשיג על הבית שלמה 'ותמהני שלא הרגיש בדברי הט"ז והשו"ע הרב'.

ובאמת כבר העיר בזה שוב מרן הבעל מנחת יצחק (ח"ד סי' קי"ד אות ג') והביא דברי הגר"מ אריק במנחת פיתים שהכריע להלכה כדברי הט"ז שזרע פשתן אינו בכלל קטניות והוא הדין בזרע צמר גפן. אולם סיים - וצ"ע להלכה.

נג. שמן חמניות התירו הרבה אחרונים בשעת הדחק, כי היה ספק אצל האחרונים אם חמניות נחשבו כקטניות. עיי' בשו"ת בית שערים (או"ח סי' רט"ו) שכתב להקל בשופי בשמן חמניות בפסח, והביא כן בשם גדולים וטובים, ושאל את הגאון בעל אבני דרך, ובתשובתו נטה לאיסור, וכן כתב בשו"ת בית שלמה יור"ד קע"ז, ועיין עוד בשו"ת מהר"ם מבריסק ח"ב י"ט דהתיר בשעת מלחמה שהיה שעת הדחק, והביא שיש גדולים שאין מחשיבים אותו קטניות, ועי' בשו"ת יד יצחק ח"ג סי' ח', ובזכרון יהודה סי' קט"ו, ובמרחשת ח"א סימן ג' שאסרוהו כקטניות, וראה בספר מעדני שמואל סי' קי"ז. ועיי' בספר אשרי האיש (פרק נ"ט סי' י) דבשמן חמניות מעיקר הדין מותר אך ראוי להחמיר. וכן נוהגים היום בכל קהילות האשכנזים בעולם, להחמיר ולהחשיבם כקטניות. (ולא אבין את דעת גדולי הפוסקים הנ"ל, שסוברים דאין מחשיבין "חמניות" כקטניות, מדוע זה שונה מכוסמת - טטק"ק, דכתבו המג"א ועוד פוסקים בסי' תנ"ג. והוא נחשב ממיני קטניות. עי' בהקדמה להרשימה).

נד. בשמן כותנה עיי' באריכות בערך שמן פשתן, אולם ראיתי שיש שכתבו היתר לשמן כותנה שהיות ואת גרעין הכותנה א"א לאכול על כן אין ע"ז גזירת קטניות. בספר הליכות שלמה (מועדים, פסח פ"ד סי"ז) כתב, המנהג

שמן סויה - מין קטניות.

שמן קנולה (ליפתית) - נהגו להחשיבו מין קטניות. וראה ערך ליפתית. וגם שמן פשתן.

שמן שומשומין - מין קטניות^נ. ראה ערך שומשום. וגם שמן פשתן.

שמן תירס - מין קטניות. ראה ערך תירס. וגם שמן פשתן.

שעועית לבנה (פסולייה) וכן כל סוגי השעועית - מין קטניות^י

ביאורים והערות

שלא להשתמש בשמן כותנה בפסח כדין שאר קטניות, והוסיפו בהערות (ס"ק כ"ח), ואף שאין אוכלים את הכותנה עצמה אלא את השמן בלבד, ואם כן יש מקום לומר דבכה"ג לא גזרו על קטניות, (ועיין מקראי קודש פסח ח"ב סי' ס', וש"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' ס"ג) אין זו סברא ברורה כ"כ, ולכן נוהגין להחמיר, ועיי"ש עוד. וכן בספר "מבית לוי" מבעל "שבט הלוי" מועדים (פרק ס"ו סעי' ד) כתב "בשמן כותנה למעשה אין משתמשים בו לחומר" ושם בהערה ד' כתב "בחשב האפוד (ח"ב סי' י"ח) אוסר, ויש שהקילו כיון שהכותנה עצמה אינו מאכל אדם כלל, אולם הוראת מרן שאין משתמשים בו".

וראה במדריך הכשרות של הבד"צ במדור "ימי הפסח" כתוב "אין הכשר מהבד"צ לפסח, על "שמן כותנה".

נה. עיין בברכי יוסף (או"ח סי' תמ"ז אות י"ד) בשם הפר"ח שנהגו איסור בשמן שומשומין בפסח, ושם בברכי יוסף תנ"ג אות ה' כתב על מה שכתב רמ"א שם "וכן מותר להדליק בשמנים וכו', וכיוצא בזה נוהגים בארץ הצבי המחמירין שלא לאכול שמן שומשומין ולהדליק בו, ומיהו לפי מה שכתבנו לעיל סי' תמ"ז אות י"ד דיש צד לומר דמאן דחש לסברת חוזר ונעור יבערו השמן שומשומין, טוב הדבר להדליק בשמן זית מסונן יפה ולא להדליק בשמן שומשומין דשכיח טובא גרגרי חטים בו. וכן בשו"ת מנח"א ח"ד סי' ל' שנהגו איסור בזה

נו. בשערי תשובה תנ"ג סק"א, 'ודודי מורי ורבי הגאון ז"ל בתשובה כת"י כ' שהמין שקורין במדינתנו פאסולי"ש, פשוט הוא שהוא מין קטניות, והביא ראייה מהרע"ב בפירוש המשניות, וכן הוא בערוך השולחן (סי' תנ"ג ס"ג), פולין לבנים שקוראים פסוליה נחשבים קטניות. וכן בחכמת שלמה

שעועית בתרמילים - נהגו להחשיבו כקטניות¹², וראה ערך אפונה ירוקה בתרמילים.

שקדים - אינו מין קטניות, פרי עץ.

תה שחור רגיל - אינו מין קטניות. (עלים).

תורמוס - מין קטניות¹³.

תירס - מין קטנית¹⁴.

ביאורים והערות

(או"ח ס"ו ס"ס תס"ג). ופשוט שהם מין קטניות בעצם, וכמו שכתב ברמב"ם (הלכות כלאים פ"א ה"ח) ובש"ע יור"ד (סי' רצ"ז ס"ג) מה נקרא קטנית, והן כל זרעים הנאכל לאדם וכו' כגון הפול וכו'.

נז. בהליכות שלמה להגרש"ז אויערבך זצ"ל (מועדים, פסח פ"ד ס"ק כ"ו) כתב שהשעועית הירוקה שנאכלים השרביטין עם הגרעינים הרכים בפנים הו"ל ספק קטניות, ולכן היקל להשתמש בכלים שבישלו בהם במקום הפסד מרובה ובדיעבד.

נח. רש"י בביצה (כה: ד"ה תורמוס) פירש שהוא מין קטנית עגול כמין עדשה ורחב כמעט קטנה וכו'. וכן כתב הר"ש (כלאים פ"א מ"ג).

נט. עיי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קכ"א) שדן בארוכה אודות הטירקיש"ע ווי"ץ = חטים הטורקיים, אם הם מין דגן או מיני קטניות, ולאחר מו"מ בדבריו של חכם אחד הוא כותב, 'ומעתה בואו ונסמוך על קבלת אבותינו רבותינו מהר"ם מלובלין שקיבל שהוא מין קטניות, והגאון חק יעקב ואליה רבה ופרי מגדים (רס"י תנ"ג) ואין לזוז מקבלת גאונים אלו'. ע"כ.

בחק יעקב תנ"ג ס"ק א' ושמעתי דמה שקורין במדינות אלו "טירקיש"ן ווי"ץ אינה בכלל חטים כלל רק למיני קטניות יחשב. וכן הוא בשו"ע הרב סי' תנ"ג סעי' ג', מין הנקרא בל"א טירקשי"ן ווי"ץ אינו מין חטים, רק למיני קטניות יחשב. וכן במ"ב תנ"ג ס"ק ד' וקאקערוזי שקורין אצלנו (טירקישע ווי"ץ) ג"כ מיני קטניות יחשב. וכן כתב בערוך השולחן (סי' תנג ס"ג) וכן חיטי תירס שקורין טערקעס"א ווי"ץ וכו' הוא ג"כ מיני קטניות. וכן במהרש"ם בספר דעת תורה (סי' תנ"ג ס"א ד"ה ועשו"ת) שהביא משו"ת בית שלמה

תפוחי אדמה - אינו מין קטניות^ס.

ביאורים והערות

אודות מה שאירע שערבו קמח קוקורזיס (תירס) בחיטים, אם יכולים לצאת בזה חובת מצה בליל ט"ו, ודן שם שהמיעוט קטניות בטל ברוב קמח החיטים, הרי שהתירס הוא מין קטניות, וכך הכריע במ"ב (תנ"ג סק"ד) וקאקרוזי שקורין אצלנו טירקישע ווייץ גם כן מין קטניות.

ס. כתב הפמ"ג (ס"י תס"ד א"א סק"א) מה שקורין ער"ד עפיל כמדומה שנוהגין בו היתר, דאין זה בכלל קטניות, וגדולים הם, ולית בהו תערובות תבואה. וכ"כ בסי' תנ"ג סק"א במשבצות זהב, וה"ה מה שקורין ערד טאפלין או ערד עפיל דשרי. אם לא במקום שנהגו איסור. ועיי' בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קמ"ז סק"ד וכן בסי' ק"נ שעומד בתוקף נגד הרוצים להחמיר שלא לאכול תפוחי אדמה בפסח מפני גזירת קטניות. ועיי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ג' סימן ס"ג, שכתב שרק מינים שהיו בזמן רבותינו הראשונים גזרו עליהם ואסרום, אבל מינים שלא היו בזמנם כלל אין לאסור. ומטעם זה לא אסרו את תפוחי האדמה, אף שרגילים לעשות מהם קמח, ולא גזרו משום קמח של מיני דגן, דאין לנו לאסור אלא את המפורש בראשונים לאסור. ע"כ. [אבל אנו כן נוהגים בכמה מינים שלא היו בזמן הראשונים כגון בוטנים ותירס. ועיין לעיל בערכיהם]. אמנם הנשמת אדם (פסח ס"י ב) כתב שבאשכנז כיון שדרכם לעשות מתפוחי האדמה קמח לכן אינם אוכלים בפסח אף את תפוחי האדמה עצמם. ובהליכות שלמה להגרש"ז אויערבך זצ"ל (מועדים, פסח פ"ד סעיף יז הע' כח והג"ה 109) הסתפק אם יש מקום לגזור על קמח תפוחי אדמה, אולם לא בתורת הלכה אלא להדר לעצמו. ויש להאריך בזה. וקצרתי בעניין כי כהיום רוב קהלות ישראל בעולם נוהגין לאכול תפוחי אדמה בפסח. וכן נהגו לאכול קמח תפוחי אדמה בפסח. וכל אחד ינהג כפי מנהג קהילתו ולפי מנהג משפחתו.